

T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

BÖLGESEL YOKSULLUK VE FARKLILAŞTIRILMIŞ POLİTİKA ÖNERİLERİ

Hüseyin Tancan KALE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATAY/2007

T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

**BÖLGESEL YOKSULLUK VE FARKLILAŞTIRILMIŞ POLİTİKA
ÖNERİLERİ**

Hüseyin Tancan KALE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. N. Zeynep ÖKTEN

HATAY/2007

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İktisat Anabilim Dalı öğrencisi Hüseyin Tancan KALE tarafından hazırlanan “Bölgesel Yoksulluk ve Farklılaştırılmış Politika Önerileri” başlıklı çalışma 07/11/2007 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı -----
(Başkan) Yrd. Doç Dr. N. Zeynep ÖKTEN

Üye -----
Yrd. Doç. Dr. Cem DOĞAN

Üye -----
Yrd. Doç. Dr. Nizam ÖNEN

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

...../...../.....

Prof. Dr. Cemal YÜKSELEN
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR SAYFASI

Bu çalışmada değerli katkılarını esirgemeyen ve bana yol gösteren danışman hocam Yrd. Doç. Dr. N. Zeynep ÖKTEN'e, Mustafa Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü ğretim görevlileri Prof. Dr. Ercan EN, Yrd. Doç. Dr. Cem DOĞAN, Arş. Gör. Nilay ÖCAL ve Arş. Gör. Mehmet YILDIRIM'a teőekkürlerimi sunarım.

Ayrıca bu çalışmaya Yüksek Lisans Tez Desteği programı çerçevesinde katkıda bulunan Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu'na da teőekkürü bir borç bilirim.

Hüseyin Tancan KALE

ÖNSÖZ

Genel olarak az gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde görülen fakat gelişmiş ülkelerin çoğunun da aslında yabancı olmadığı yoksulluk, üzerinde çokça tartışılan, azaltılması için birçok program ve politika üretilen bir olgudur. İç içe olduğu diğer bir kavram olan gelir dağılımı ile birlikte bir ekonominin asıl gelişmişlik göstergelerinden birisidir. Bir ekonominin diğer makro göstergeleri ne kadar iyi de olsa bu iki konudaki göstergelerindeki normalin dışındaki durumlar o ekonominin aslında çok da iyi bir durumda olmadığını belirtiyor gibidir. Çünkü gelirin optimale en yakın biçimde dağıtılamadığı ve belirli bir standardın altında yaşayan insanların sayısında bir azalma meydana gelmiyorsa ekonomik gelişmenin sacayaklarından birisinin eksik olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu kadar önemli olan bir göstergenin ölçülmesindeki önem de tamamıyla kavranılması gereken bir olgudur. Bahsedilen zorluğun yanında bölgesel ayrıntıda anlamlı veri elde edilmesi de önemlidir.

Hem dünyanın farklı bölgelerindeki yoksulluk deneyimlerinin hem de bir ülke içinde farklı bölgelerde oluşan yoksulluğun farklı özellikler taşımasından dolayı bu sorunun çözülmesi veya en aza indirilmesi açısından farklılaştırılmış politikalara ihtiyaç duyulmaktadır.

BÖLGESEL YOKSULLUK ve FARKLILAŞTIRILMIŞ POLİTİKA ÖNERİLERİ

Hüseyin Tancan KALE

İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. N. Zeynep ÖKTEN

ÖZET

Yoksulluk günümüz dünyasının karşı karşıya olduğu en önemli sosyal ve ekonomik problemlerden birisidir. Tüm yönetimler yoksulluğun azaltılması için programlar hazırlamakta ve bunları uygulamaya çalışmaktadırlar.

Yoksulluk, tanım olarak, bireylerin yaşamaları için gerekli olan mal ve/veya hizmetlere erişememe durumu olarak tanımlanabilir. Yoksulluk, bu anlamda, asgari bir yaşam düzeyini sürdürecektir gelir düzeyinden yoksun olma durumudur.

Birçok sosyoekonomik nedeni olan ve süreç sonunda çok önemli sonuçları da bulunan yoksulluğun ölçülmesi çok fazla önem taşımaktadır. Yoksulluğun ölçülmesinde Alınması Gerekli Asgari Kalori Miktarı Yöntemi, Temel Gereksinimler Yaklaşımı, Gıda Oranı Yöntemi gibi birçok yöntem mevcuttur. Ayrıca yoksulluğun ölçülmesinde belli endeksler de formüle edilmiştir. Thomas ve Sen tarafından öne sürülen endeksler buna örnek olarak verilebilir.

Farklı coğrafyalarda yaşanan yoksulluk deneyimleri, yoksulluğun farklı nedenlerden kaynaklandığı ve farklı şekillerde ortaya çıkabileceğini ortaya koymaktadır. Bu durumda, farklı deneyimler için farklılaştırılmış politikaların uygulanması gerekir.

Bu tez çalışmasında, Türkiye’de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey 2 ayrıntısında ortaya konmuş olan yoksulluk olgusu karşısında alternatif politikalar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Yoksulluk, Bölgesel Yoksulluk, Yoksulluğa Karşı Politikalar

REGIONAL POVERTY and DISTINGUISHED POLICY PROPOSALS

Hüseyin Tancan KALE

Economics Department, Master of Science

Supervisor: Asst. Prof. Dr. N. Zeynep ÖKTEN

ABSTRACT

Poverty is one of the most important social and economic problems that the world is facing with. All governments are preparing poverty reducing programs and try to put them in practice.

Poverty can be defined as inaccessibility to the goods and/or services that is necessary for the individual to last their lives. Poverty, in this manner, is the situation of being lack of income to last a minimum level of living standards.

Measurement of poverty, which has a lot of social and economic reasons and very important consequences, has a great importance. The methods in the measurement of poverty are Food Energy Intake Method, Cost of Basic Needs Method and Food Share Method. Also some indices formulated for measuring poverty. The indices proposed by Thomas and Sen are can be shown as an example.

Poverty experiences faced in different geographical parts of the world bring up the matter that the poverty has different reasons and can be appear in different types. In that case, different experiences needs different policy applications.

In this thesis, different policy applicaions are tried to be brought up for the poverty measures of Turkey based on Clasification of Statistical Regional Units, Level 2.

KEY WORDS

Poverty, Regional Poverty, Policies Against Poverty

BÖLGESEL YOKSULLUK ve FARKLILAŞTIRILMIŞ POLİTİKA ÖNERİLERİ

Hüseyin Tancan KALE

İÇİNDEKİLER

Teşekkür.....	i
Önsöz.....	ii
Özet ve anahtar sözcükler.....	iii
Abstract and Key Words.....	iv
İçindekiler.....	v
Çizelge Dizini.....	viii
Kısaltmalar.....	ix

BİRİNCİ KESİM GİRİŞ

1. ÇALIŞMANIN KONUSU, AMACI, YÖNTEMİ.....	1
1.1. Çalışmanın Konusu.....	1
1.2. Çalışmanın Amacı.....	2
1.3. Çalışmanın Yöntemi.....	3

İKİNCİ KESİM YOKSULLUK KAVRAMI, TANIMLAR VE YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ VE YOKSULLUĞA NEDEN OLAN FAKTÖRLER

2. TEMEL TANIM VE KAVRAMLAR.....	4
2.1. Mutlak Yoksulluk.....	4
2.2. Görelî Yoksulluk.....	5
2.3. Yoksulluk Sınırı.....	5
2.3.1. Mutlak Yoksulluk Sınırı.....	5
2.3.2. Görelî Yoksulluk Sınırı.....	6
2.3.3. Öznel Yoksulluk Sınırı.....	6
2.4. Yoksulluğa Neden Olan Faktörler.....	6
3. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ.....	11
3.1. Yoksulluk Sınırının Belirlenmesi.....	12
3.1.1. Alınması Gereken Asgari Kalori Miktarı.....	12
3.1.2. Temel Gereksinimler Yaklaşımı.....	13
3.1.3. Gıda Oranı Yaklaşımı.....	13
3.1.4. Ortalama Gelirin Yarısı Yaklaşımı.....	13
3.1.5. Harcamaların Besin Gruplarına Ayrıştırılması Yaklaşımı.....	14
3.1.6. Leyden Yoksulluk Sınırı.....	14
3.1.7. Kafa Sayısı Endeksi.....	14

3.1.8. Fakirlik Açığı Endeksi.....	15
3.1.9. Gelir Aktarımı yöntemi.....	15
3.2. Yoksulluk Endeksleri.....	16
3.2.1. Thomas Yoksulluk Endeksi.....	16
3.2.2. Sen Yoksulluk Endeksi.....	16

ÜÇÜNCÜ KESİM

YOKSULLUKLA MÜCADELE: YOKSULLUĞA KARŞI POLİTİKALAR

4. YOKSULLUKLA MÜCADELE.....	18
4.1. Müdahaleci Devlet Yaklaşımı ve Negatif Gelir Vergisi Uygulaması.....	19
4.2. Vatandaşlık Geliri – Temel Gelir Yaklaşımı.....	25
4.3. Yoksullar Lehine İktisadi Büyüme.....	27
4.4. Beşeri Sermayenin Güçlendirilmesi.....	28
4.5. Sosyal Kalkınmaya Önem Verilmesi.....	29
4.6. Kırsal Yoksulluğun Azaltılması.....	30
4.7. Kamu Yönetiminin İyileştirilmesi.....	31
4.8. Kadınların Yoksulluğunun Azaltılması.....	32
4.9. Kentsel Yoksulluğun Azaltılması.....	32
4.10. Çocuk Yoksulluğunun Azaltılması.....	33
4.11. Mikro Kredi Projesi.....	33
4.12. Kamusal Sosyal Yardım Programları.....	34
4.13. Aktif İstihdam ve Mesleki Eğitim Politikaları.....	35
4.14. Sosyal Konut Politikası.....	35
4.15. Dolaylı Yaklaşım.....	37
4.16. Dolaysız Yaklaşım.....	38
4.16.1. Radikal Reform.....	38
4.16.2. Kamu Harcamaları.....	38

DÖRDÜNCÜ KESİM

TÜRKİYE’DE YOKSULLUK

5. TÜRKİYE’DE YOKSULLUK.....	40
5.1. TÜİK 2004 Yoksulluk Araştırması’na Göre Türkiye’de Yoksulluk.....	40
5.2. 2003 Yılı Yoksulluk Analizi.....	49
5.2.1. Ortalama Gelirin Yarıısı Yaklaşımına Göre Türkiye 2003 Yoksulluk Profili.....	49
5.2.2. Alınması Gereken Asgari Kalori Miktarı Yaklaşımına Göre Türkiye 2003 Yoksulluk Profili.....	53
5.2.3. Temel Gereksinimler Yaklaşımına Göre Türkiye 2003 Yoksulluk Profili.....	58

BEŞİNCİ KESİM

BÖLGESEL POLİTİKA ÖNERİLERİ

6. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL YOKSULLUĞUN YAPISI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	63
---	----

ALTINCI KESİM SONUÇ

7. SONUÇ.....	68
EKLER.....	70
Ek-1 İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (Düzey 1, Düzey 2, Düzey 3).....	70
Ek-2 Hane Gelirinin İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (Düzey 2) Bazında Gelire Göre Sıralı %20'lik Dilimler Ayrımında Dağılımı.....	74
KAYNAKLAR.....	75

ÇİZELGE DİZİNİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 5.1. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları 2002-2004 (TÜİK 2004 Yoksulluk Çalışması, 2006).....	41
Çizelge 5.2. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksul Fert Sayısı 2002-2004 (TÜİK 2004 Yoksulluk Çalışması, 2006).....	41
Çizelge 5.3. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Hane Yoksulluk Oranı (TÜİK 2004 Yoksulluk Çalışması, 2006).....	42
Çizelge 5.4. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Fert Yoksulluk Oranı (TÜİK 2004 Yoksulluk Çalışması, 2006).....	43
Çizelge 5.5. Hanehalkı Türüne Göre Hane Yoksulluk Oranı (TÜİK 2004 Yoksulluk Çalışması, 2006).....	44
Çizelge 5.6. Hanehalkı Türüne Göre Fert Yoksulluk Oranı (TÜİK 2004 Yoksulluk Çalışması, 2006).....	45
Çizelge 5.7. Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumlarına Göre Yoksulluk Oranları 2002-2004 (TÜİK 2004 Yoksulluk Çalışması, 2006).....	46
Çizelge 5.8. Hanehalkı Fertlerinin Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk Oranları 2002-2004 (TÜİK 2004 Yoksulluk Çalışması, 2006).....	47
Çizelge 5.9. Hanehalkı fertlerinin cinsiyetine ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranları 2002-2004 (TÜİK 2004 Yoksulluk Çalışması, 2006)	48
Çizelge 5.10. Ortalama Gelirin Yarıyı Yaklaşımına Göre Türkiye, Kent, Kır ve İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey 1 Hane Yoksulluk Oranları, 2003	51
Çizelge 5.11. Ortalama Gelirin Yarıyı Yaklaşımına Göre Türkiye, Kent, Kır ve İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey 2 Hane Yoksulluk Oranları, 2003	52
Çizelge 5.12. Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Alınması Gereken Asgari Kalori Miktarları.....	53
Çizelge 5.13. Dört Kişilik Bir Ailenin Haftalık Gıda Gereksinim Miktarları	54
Çizelge 5.14. Alınması Gereken Asgari Kalori Miktarı Yaklaşımına Göre Türkiye, Kent, Kır ve İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey 1 Hane Yoksulluk Oranları, 2003	55
Çizelge 5.15. Alınması Gereken Asgari Kalori Miktarı Yaklaşımına Göre Türkiye, Kent, Kır ve İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey 2 Hane Yoksulluk Oranları, 2003	57
Çizelge 5.16. Temel Gereksinimler Yaklaşımına Göre Türkiye, Kent, Kır ve İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey 1 Hane Yoksulluk Oranları, 2003	60
Çizelge 5.17. Temel Gereksinimler Yaklaşımına Göre Türkiye, Kent, Kır ve İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey 2 Hane Yoksulluk Oranları, 2003	61

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Açıklama

μ	Kitle ortalama geliri
n	Toplam nüfus
Π	Yoksulluk sınırı
v	Yoksulların ortalama geliri

Kısaltmalar

Açıklama

FAO	Uluslar arası Gıda ve Tarım Örgütü
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması
NGV	Negatif Gelir Vergisi

BİRİNCİ KESİM

GİRİŞ

1. ÇALIŞMANIN KONUSU, AMACI VE YÖNTEMİ

1.1. Çalışmanın Konusu

Yoksulluk günümüzde karşı karşıya kaldığımız en önemli sorunlardan birisidir. Bu sorun dünyanın yalnızca belirli bir bölümünü etkileyen bir sorun değildir. Hem az gelişmiş ülkelerde hem de gelişmiş ekonomilerde toplumsal gündemin en üstünde yer alan bir sorun olarak durmaktadır.

Yoksulluk, tanım olarak, bireylerin yaşamaları için gerekli olan mal ve/veya hizmetlere erişememe durumu olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk, bu anlamda, asgari bir yaşam düzeyini sürdürecektir gelir düzeyinden yoksun olma durumunu ifade eder. Burada “yaşamın devam edebilmesi için gerekli olan mal ve/veya hizmet” tümcesi, insanın sadece fizyolojik ihtiyaçlarını gidererek yaşamını devam ettiriyor olmasının yeterli sayılmayacağını, bunun yanında diğer fizyolojik ihtiyaçları ile birlikte bazı sosyal ihtiyaçlarının da bulunduğunu ve bunların da karşılanması gerektiğini zımnen ortaya koymaktadır.

Gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıkların yoksulluk sorununun ortaya çıkmasında ayırıcı bir özellik taşıması, diğer bazı sosyal göstergelerle yoksulluk arasındaki ilişkilerin ortaya konmasının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Örneğin, toplumdaki veya toplumların belli bir kesimindeki okuryazarlık oranlarının yoksulluk sorununun ortaya çıkması ve devamlılığında oynadığı rol çok önemlidir.

Yoksullukla mücadele edebilmek için hem uluslar arası düzeyde hem de ulusal düzeyde çalışmalar yapılmakta, politikalar uygulanmaktadır. Birleşmiş Milletler 2000 Milenyum Zirvesi’nde yoksul insan sayısının 2015’te binyılın başındaki düzeyinin yarısına indirilmesini hedeflediğini belirtmiştir. Birleşmiş Milletler’in bu konudaki hedefleri daha açık olarak şöyle ifade edilebilir: günde 1 dolardan az harcanabilir geliri olan insan sayısının, açlık çeken insan sayısının, temiz

ve ucuz su kaynaklarına ulaşamayan insan sayısının yarı yarıya azaltılması, anne ölüm oranı ve beş yaş altı çocuk ölüm oranının %75 oranında azaltılması, tüm çocukların temel eğitimlerini tamamlamalarının sağlanması, AIDS ve benzeri küresel tehlike arz eden hastalıkların yayılmasının durdurulması ve geriletilmesi (UNCTAD, 2004).

Yoksullukla ilgili çalışmalar da büyük bir tarihsel süreç içermektedir. Yoksulluğa karşı olan ilgi ve yoksulluk sorununun sosyal yönlerine ilişkin görüşler Antik Yunan'dan başlayarak günümüze kadar gelmiştir. İktisat biliminin kurucusu olarak kabul edilen Adam Smith, ekonomik sistemin devamının yoksulların durumu ile büyük bir ilişkisi olduğunu, toplumdaki en yoksulların durumunun ne ölçüde iyileştirildiğinin ekonomik sistemin başarısında çok önemli olduğunu ortaya koymuştur (Şenses, 2003). İngiltere'de 17. yüzyılın başlarında Yoksulluk Yasaları uygulamaya konulmuş, yoksulların durumunda iyileştirmeler yapılması hedeflenmiştir. Bu, yoksulluk olgusunun parlamenter düzlemde ilk kez ortaya çıkması açısından önemlidir. Ayrıca 18. yüzyılın sonuna doğru iktisadın temellerini atan Adam Smith'in de bu gelişmelerin yaşandığı topraklarda yaşamaya ve serinde bu konuya da önem vermesi kaçınılmaz olacaktır. Yoksulluk olgusunun parlamenter düzlemde daha da ileri düzeyde kendisini göstermesi ise, tarihin bizlere sunduğu garip bir rastlantı olarak, Hindistan'dadır. Az önce sözü edilen İngiltere, kendi içindeki duruma gösterdiği hassasiyetin tersi yönünde, sömürgesi Hindistan'ın yoksullaşmasını uyguladığı politikalarla sağlamıştır. 1947'de bağımsızlığını kazanan Hindistan'da tüm etnik ve toplumsal gruplar ana hedef olarak yoksulluğu görmüşler, parlamentodaki tüm partilerin programlarının ortak hedefi de yoksulluğun azaltılması olmuştur.

1.2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışma, Kale (2007)'de ortaya konulmuş olan Türkiye için İstatistiksel Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) Düzey 2'ye göre hesaplanan yoksulluk oranlarının ortaya koyduğu farklılıkların ve bu farklılıkların nedenleri ve bu farklı özellikteki yoksulluk sorunlarına karşı ortaya konabilecek farklı politika önerilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1.3 Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada öncelikle yoksullukla ilgili kavramlar ortaya konacaktır. Daha sonra Kale (2007) tarafından ortaya konulan tablo irdelenecektir. Bunun ardından literatürde yoksulluk sorununa karşı oluşturulmuş ve uygulanmış veya uygulanması düşünülen politikalar incelenecek ve farklı özellikleri olduğu düşünülen porbleme karşı farklılaştırılmış önerilerde bulunulacaktır.

Çalışmada yoksullukla ilgili kavramların irdelenmesinde özellikle World Bank (2005a)'dan ve Şenses'in (2003) "Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk" isimli çalışmasından faydalanılmıştır. Ayrıca Dumanlı (1996) ve Erdoğan (1996) da kavramsal çerçevenin oluşturulmasında faydalanılan diğer önemli kaynaklardandır.

Yoksulluk ölçümleri ile ilgili olarak temel olarak Dumanlı (1996) ve Erdoğan'dan (1996) yararlanılmış, bunun yanında Aktan ve Vural (2002) ve Yardımcı, vd. (2003) ile Ravallion'dan (1998) yararlanılmıştır.

İKİNCİ KESİM

YOKSULLUK KAVRAMI, TANIMLAR VE YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ VE YOKSULLUĞA NEDEN OLAN FAKTÖRLER

2. TEMEL TANIM VE KAVRAMLAR

Lipton (1997)'deki tanımıyla, yoksulluk, mal ve/veya hizmetlere ulaşabilmekteki güçlüğün temel gereksinimlerin tam olarak tatmin edilememesini, tatminsizliğin de yaşam kalitesinin azalmasını doğurduğu bir süreç sonunda oluşan durumu ifade etmektedir. Yoksulluk kesin bir şekilde tanımlanabilen ve ölçülebilen bir kavram değildir. Farklı toplumlarda farklı özelliklere sahip olabildiğinden araştırmalar ve ölçüm yöntemleri de farklı olmaktadır. Bunun yanında yoksulluğu ölçmek için tam anlamıyla nesnel bir ölçüt ortaya koymak mümkün olmamıştır.

Üzerinde uzlaşmaya varılmış yoksulluk ölçütleri, mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk kavramlarıdır. Bununla birlikte yoksulluk sınırı kavramı da yoksulluğun tanımlanması ve ölçülmesinde önemli bir yere sahiptir.

2.1 Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, açık olduğu üzere, bireylerin hayatlarını sürdürebilmek için karşılanması gerekli olan ihtiyaçlara ulaşamama durumunu ifade eden bir kavramdır. İnsanların hayatını devam ettirebilmeleri fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamaları ile mümkün olmaktadır. Rowntree (1901)'de belirtildiği gibi, bunun temelinde de yaşamlarını devam ettirebilmeleri için asgari düzeydeki gıda gereksinimlerinin karşılanması yatmaktadır. Bu ihtiyaç mutlak olarak karşılanmak zorundadır.

Bu kavram farklı toplumların farklı özelliklerini dikkate almaksızın tüm ülkeler arasında bir karşılaştırmaya olanak verecek şekilde bir sınır değeri belirlenmesine olanak sağlamaktadır. İnsanın, fizyolojik bütünlüğünü sürdürebilmesi için günlük asgari bir besin ihtiyacını karşılaması gerektiği açıktır. Bu besin ihtiyacı da ortalama bir insan bedeninin günlük işlerini yapmak için harcayacağı enerjiyi karşılayacak asgari düzeyde bir kalori ihtiyacına karşılık gelmektedir. Günlük asgari

kalori ihtiyacını satın alabilecek mal sepetinin fiyatı yoksulluğun sınırını da belirlemektedir. Geliri bu sınırın altında olan hanehalkları, yoksul hanehalkları olarak nitelendirilmekte, üzerinde yer alanlar da yoksul olmayanlar olarak sınıflandırılmaktadır.

2.2 Göreli Yoksulluk

Görelî yoksulluk ise, bireyin içinde yaşadığı topluma göre, o toplum için elde edilmesi gerekli olan ortalama bir değeri ifade eden gelir düzeyinin altında olma ile açıklanabilir. Bu tanım çerçevesinde artık sadece belirli bir temel fizyolojik ihtiyacın karşılanması değil, toplumu oluşturan katmanlar arasındaki gelir farklılıklarının ve harcama kompozisyonlarının niteliği de ortaya çıkmaktadır. Çeşitli toplumsal katmanlarda yer alan hanehalkları diğer toplumsal katmanlara göre buldukları konumu bu tanıma göre belirlemektedir. Burada gerekli olan ve karşılanması gereken ihtiyaçlar fizyolojik olarak gerekli olan asgari düzeyin karşılanmasından değil, kişinin veya hanehalkının içinde bulunduğu toplumsal çevrede genel kabul gören asgari mal veya hizmet bileşiminin- ki bu bir kesinlik taşımamakla beraber yazılı olmayan ve dile getirilmeyen bir uzlaşmayı içeren- veya eşdeğeri sayılabilecek başka bir bileşimin tüketiminin karşılanabilmesi ile tanımlanmaktadır.

2.3 Yoksulluk Sınırı

Bir değişkenin ortaya konulması ve ölçülmesinde bir kıstas belirleme ihtiyacı vardır. Yahut değişkenleri sınıflamada, farklı olanlar arasına bir “çizgi” çekerek bunları birbirinden ayırmamız gerekir. Böylece belirli bir sınıflandırma yapabilir ve çizginin her iki tarafındakiler için yapılması gereken ve birbirinden farklı olanlar için farklı yaklaşımlar uygulayabiliriz. Yoksulluğu ölçmekte de yoksul olanla olmayanı birbirinden ayırt edebilmek için ve yoksulluğa karşı uygulayacağımız politikaları belirlemek için böyle bir “çizgi”ye ihtiyacımız vardır. İşte bu çizgi yoksulluk sınırınıdır. Yoksulluk sınırı, genel olarak, Aktan ve Vural (2002)’de de belirtildiği gibi üç farklı şekilde tanımlanabilir. Bunlar mutlak, göreli ve öznel yoksulluk sınırlarıdır.

2.3.1 Mutlak yoksulluk sınırı

En basit haliyle kişinin hayatını devam ettirebilmek için karşılaması gereken ihtiyaçların oluşturduğu sınırdır. Bu sınırın altındaki fert ve/veya hanehalkları yoksul olarak nitelendirilir. Mutlak yoksulluk sınırı, zaman ve mekân anlamında karşılaştırmayı olanaklı kılmaktadır.

2.3.2 Göreli yoksulluk sınırı

Toplam nüfusunun belirli bir oranının veya medyan gelirin yarısından az olmak üzere gelir elde edenlerin yoksul olarak kabul edilmesi şeklinde belirlenen bir ölçüttür. Bu tanımda, “nüfusun belirli bir oranının” ifadesi bu oranın belirlenmesindeki hareket alanının genişliğini zımnen içermektedir. Ayrıca zaman serisi analizlerinde elverişli bir tanım ve yöntem değildir. Bunun nedeni toplumsal ve ekonomik şartlardaki değişikliklerin bertaraf edilmesidir.

2.3.3 Öznel yoksulluk sınırı

Aktan ve Vural (2002:6)'ye göre, yapılan anket çalışmalarında hanehalklarının asgari ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için gerekli asgari gelir miktarının düzeyi hakkında vermiş oldukları cevaplar üzerine inşa edilen bir göstergedir. Ancak bu gösterge benzer refah düzeyindeki hanehalklarının bazılarının yoksul olarak tanımlanmasına yol açarken bazılarının da tersi biçimde yorumlanmasına sebep olduğundan yaygın bir kullanıma sahip değildir.

2.4 Yoksulluğa Neden Olan Faktörler

Doğanın bize sunduğu kaynaklar tüm insanlara günümüzde ve gelecekte yeterli olacak kadar bol değildir, belirli bir sınırı vardır. Durum böyle iken, bu sınırlı kaynağı paylaşmak için daha fazla hak sahibi ortaya çıkarsa pasta diliminin daha da küçüleceği açıktır. Yani nüfus artışı, sınırlı kaynakların dağıtımında karşımızda önemli bir sorun olarak durmaktadır. Nüfus artışı, bu kaynaklara erişimde her bireyin eşit şartlara sahip olmadığı düşüncesi de göz önünde bulundurulduğunda, tahmin edilenden daha da büyük bir etkiye yol açar. Ayrıca dünya üzerinde coğrafi olarak eşit olarak dağılmamış kaynakların, bu kaynakları kendi sınırları içinde barındıran

siyasi ve ekonomik erklerin kişilerin kaynaklara ulaşımındaki eşitsizliği daha da arttırmasını ortaya çıkarmaktadır. Nüfus artışının özellikle hükmettiği fiziki alan ve kaynakları görece az olan ülkelerde olduğu dikkate alındığında, bunun insanların kaynaklara erişmede daha da fazla eşitsizliğe doğru yol aldıklarının göstergesi olduğunu belirtme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Kaynaklara çeşitli nedenlerle daha zor ve daha az oranda erişimin yaşamın devamında da sorunlara yol açacağı açıktır. Bu da yoksulluğun nüfus artışı ile bir ilgisinin olabileceğini ortaya koymaktadır (Şenses,2003:152-157).

Hanehalkı bileşiminin ve bu bileşimde zaman içinde meydana gelen değişikliklerin de yoksulluğu etkilediği kabul edilmektedir. Genel kabul görmemekle birlikte hanehalkı büyüklüğünün yoksulluğun yaşanmasında önemi olduğu görülmektedir. Özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde büyük hanehalklarının yoksullukla yüzleşme riskleri daha fazladır. İstihdam düzeyinin düşük olduğu ve yeni istihdam yaratma olanaklarının çok kısıtlı olduğu ve zaten daha az olan kaynaklara daha zor erişilebildiği bu tip ülkelerde büyük hanehalklarının yoksullukla daha fazla karşılaştığı tespit edilmektedir. Bu tür ataerki özellikleri fazlasıyla gösteren hanehalklarının kırsal alanlarda yoğunlaşıyor olması zaman içerisinde miras yolu ile kişi başına düşen toprak miktarının azalmasıyla, geçimlik düzeyde harcamayı karşılayacak üretim ve gelirin elde edilmesini de güçleştirmektedir. Hanehalkı bileşimi açısından bir diğer önemli nokta ise günümüzde giderek artan tek ebeveynli aileler veya tek bireyli hanelerin de yoksullukla yakından temas içerisinde oldukları gözlemdir. Bu, az öncekinin aksine sosyal yapının daha hızlı ve farklı bir yönde değişip ilerlediği gelişmiş ülkelerde sık rastlanan bir durumdur. Hanehalkı bileşiminin ve toplum içinde bu bileşimde meydana gelen değişmelerin yoksulluğun uzun dönem patikasını etkilediği görülmektedir (Şenses, 2003:157-160).

Hanehalkı bileşimi ve hanehalkı bireylerinin yaşlarının dağılımı Türkiye'deki yoksulluğun karakteristiğinde önemli bir rol oynamaktadır. Elde edilen bulgulara göre, üçüncü fertten sonraki her fertte yoksulluk monoton bir şekilde artmaktadır. Daha geniş hanehalkları daha küçük olanlara göre yoksullukla yüzleşme olasılığında

daha fazla risk altındadırlar. Hanehalkı büyüklüğünün artması haneye yeni bir fert eklenmesi ile, bu da genel olarak yeni bir ferdin doğması ile gerçekleşmektedir. Hanehalkına yeni bir birey eklenmesi, Hanehalkı bireylerinden birisinin evlenmesi ve evlendiği bireyle beraber halen bulunduğu hane içinde yaşamını devam ettirmesi ile de olabilir. Evlenme sonucu hanehalkına katılan birey gelir elde ediyorsa hanehalkına bir katkı sağlayacağından hanehalkının ortalama gelir düzeyinin azalarak yoksullukla yüzleşme olasılığının artmasına neden olmayacaktır. Yeni doğan bireylerin yoksullukla yüzleşme olasılıkları diğerlerine göre daha fazladır. Yeni doğan birey doğduğu andan itibaren hanenin ve toplumun diğer bireyelerine bağımlı bir hayata başlamıştır. Türkiye'nin nüfus yapısına bakıldığında genç ve bağımlı nüfusun daha fazla olması hanehalkı bileşimi büyüdükçe yoksulluk oranının daha da fazla artacağını ortaya koymaktadır. (World Bank, 2005a).

Eğitim durumu yoksulluğu etkileyen faktörlerden bir diğeridir. Bir bireyin eğitim düzeyi ne kadar yüksek ise işgücü piyasasında yer edinebilmesi ve edindiği bu yerin konumunun daha iyi olması beklenmektedir. Daha fazla maddi olanağa sahip olma şansını ortaya koyan bu durum ise, bu kişinin yoksulluk olgusundan kendi fizyolojik varlığını daha uzakta tutabilmesi anlamına gelir (Şenses, 2003:160-161).

Göç faktörü de yoksulluk üzerinde çok büyük bir öneme sahiptir. Aslında göç olgusu bir anlamda yoksulluğun sonucu gibi de düşünülebilir. Zira bireyler yaşadıkları çevre içerisinde iş bulamama veya benzer başka nedenlerle yaşamlarını devam ettiremezlerse koşulların daha iyi olduğu bölgelere göç edeceklerdir. Fakat göç sonucu göç alan yerleşim yeri bu göçe hazırlıklı değil ise, gerekli altyapısı ve istihdam alanları yok ise bu yeni yerleşim yerinde de yoksulluğun kendisini göstereceği açıktır. Ülkemizde özellikle doğu bölgelerinden batı ve güney bölgelere olan göç, geçtiğimiz on yılların da gösterdiği gibi göç edilen bu bölgelerde de gelir dağılımının değişmesine ve bu bölgelerde daha önce gözlenen yoksulluk oranlarında farklılaşmalara yol açtığı görülmektedir (Şenses, 2003:161-164).

Göç edenlerin hanehalkı bileşimi de dikkat edilmesi gereken noktalardan birisidir. Bu, hem buldukları toplumun genel algıları hem de özellikle tarıma

dayalı bir ekonominin gerektirdiği şekilde çok bireyli hanelerde yaşayanların, göç sonucu geldikleri yerlerde de zaten belirli bir geçimlik düzeyin altında yaşadıkları ve geleceklerini göremedikleri için terk ettikleri bölgelere göre daha kötü duruma düşmelerinin de nedeni olmaktadır. Zira yeni geldikleri çevre hem toplumsal olarak hem de ekonomik -üretim tamamen emek faktörüne dayanmadığı sektörler olması nedeniyle- olarak buradaki derinliği artırmaktadır. Daha önceki bölgede “ücretsiz aile işçisi” vb. şekilde de olsa istihdamın içinde yer alan kişilerin, yeni geldikleri yerdeki işgücü piyasasında hemen bir yer tutabilecekleri garanti değildir. Hem yeterli istihdam olanaklarının olmaması, hem de hem de bu kişilerin mesleki altyapıları ve/veya yetenekleri bu işlerde çalışmalarına yeterli olamayabilir olması yoksulluk sorununun bu haneler ve bireyler üzerindeki etkisinin artmasına yol açar. Bununla birlikte yoksulluğun niteliği de değişmektedir. Daha önce kırsal nitelikleri ağır olan bu sorun giderek kentsel bir kimliğe daha fazla bürünmeye başlamaktadır.

İşsizlik ve istihdam olanakları ve istihdamın niteliği de yoksulluğu belirleyen önemli bir etkidir. Çalışan sayısının daha az olduğu hanelerde yoksulluğun hissedilme oranının daha fazla olduğu açıktır. İstihdam niteliği açısından, yarı-zamanlı olarak çalışan bir kişinin, görece az bir gelir elde etmesi beklenir. İstihdamın sürekliliği diğer bir faktördür. Düzensiz bir istihdamın olduğu sektörlerde çalışmak durumunda kalan veya bir şekilde sürekli bu tür bir şekilde istihdam edilenlerin yoksulluğu daha fazla bir şekilde yakınlarında hissettikleri görülmektedir. Diğer yandan, özellikle sosyal devlet anlayışının belirli bir tarihsel ve ekonomik geçmiş nedeniyle bir derecede hala geçerli olduğu ülkelerde, uygulanan işsizlik sigortası ve benzeri ödemelerin bireylerin çalışma güdülerini üzerinde yaptıkları etkiyle onların yoksulluğa doğru itilmesi yönünde etkisinin bulunduğu da çalışmalar da mevcuttur (World Bank, 2004).

Kayıt dışı istihdam da yoksullukla hanelerin ve bireylerin yoksullukla yüzleşme olasılığını arttırmaktadır. Kayıt dışı istihdamın hızla arttığı gelişmekte olan ülkelerde -ki bunun küreselleşen dünyada maliyetlerin bileşim ve düzeyinin farklılaştırılması yoluyla karşılaştırmalı üstünlüklerin kazanılması ve var olanlarının sürdürülmesi ve iyileştirilmesi için uygulandığı da görülmektedir- yoksulluğun da

buna koşut olarak değiştiği görülmektedir. Bu tip bir istihdam şeklinde daha çok kadın ve çocukların bulunması da durumun boyutunu daha da farklılaştırmaktadır. Kayıt dışılığın ve kayıt dışı istihdamın yaygınlığı bu şekilde istihdam edilenlerin yoksullukla daha fazla yüz yüze gelmesine yol açmaktadır (World Bank, 2005b).

Yoksulluğa neden olduğu düşünülen ve yukarıda kısaca değinilen faktörlerin hiçbirisi kendi başına veya her bir toplum ve her bir koşul için yoksulluğa yol açan faktörler değillerdir. Farklı toplumlarda farklı durumlarda farklı faktörler tek başına veya en az ikisi bir arada bunu tetikleyen faktörler olabilir. Sonuçta ortaya çıkan durum ile mücadelede bunu da göz önünde bulundurmanın faydası vardır.

3. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ

Yoksulluk sınırı kavramı yoksulluğun ölçülmesinde temel bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanın hayatını devam ettirebilmesi için karşılaması gerekli olan ihtiyaçların minimum düzeyini belirleyen bu sınır yoksulluk ölçümlerinde “yoksul”un tanımlanmasında önemli bir yere sahiptir. Yoksulluk sınırı ile ilgili olarak “hayatın devamı için gerekli olan ihtiyaçlar” ifadesini kullanarak aslında analize bir kısıt getirildiği düşünülebilir. Fakat burada karşımıza iki görüş çıkmaktadır. İlk olarak, bu sınırın sadece fizyolojik ihtiyaca karşılık gelen gıda harcamaları ile ilişkilendirilerek belirlenmesidir. Bir diğeri de sınırın sadece gıda ve dolayısıyla alınan kalori ile değil, bunun yanında bireylerin yaşadıkları sosyal çevre içinde yerine getirmeleri gereken ihtiyaçlarını da kapsayan bir büyüklükle ilişkilendirilmesi gerektiğidir. Gıda dışı harcamalarda en dar anlamıyla konut için yapılan (kira, vb.) harcamalar ile ulaşım ile ilgili yapılan harcamalar ve bunların karşılanabilmesinin de önemi ortaya çıkmaktadır.

Hanenin yoksulluk sınırının neresinde olduğunun belirlenmesinde ya geliri ya da harcamaları kullanılabilir. Yoksullukla ilgili veri elde etmek için yapılan hanehalkı araştırmalarının belirli bir hanehalkı için belirli bir dönem içinde yapıldığı düşünüldüğünde bu haneden elde edilen bilgilerin hangisinin kullanılmasının daha anlamlı olduğu sorunu ile karşı karşıya kalınmaktadır. Erdoğan (1996)’ya göre, gelir açısından düşünüldüğünde, referans olarak kabul edilen periyot içerisinde hanehalkının borç para alması vb. durumlar ortaya çıktığında geliri yüksek gözükebilir. Harcama açısından düşünüldüğünde ise, orta ve uzun dönemde daha durağan bir seyir izleyeceği öngörüldüğünden ve araştırmalarda alandan gelen bilgilerde harcama bilgilerinin kalitesinin gelir bilgilerinin kalitesinden yüksek olması da bu değişkenin analizlerde daha anlamlı olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Tüketim harcamaları verileri, tüketim mallarına olan talebin hanehalklarının yaşam standartlarının belirlenmesinde daha iyi bir gösterge olması, uzun süreli eğilimlerin belirlenmesinde tüketimin daha az değişim göstermesi ve bu tür verilerin gelir verilerine göre daha tutarlı ve doğru olarak derlenmesinden dolayı kullanılmaktadır.

Bu ve bunun gibi sosyo-ekonomik konularla ilgilenen diğer uluslar üstü kuruluşların bazı “yeterlilik” ölçütleri vardır. Örneğin UNICEF, çalışmanın başında bahsedilen Birleşmiş Milletler Binyıl Hedefleri’ni (United Nations Millenium Goals) de arka planına almış olarak yaşanan çevrenin kalitesini ve eğitim olanaklarından faydalanabilmeyi bir “çizgi” olarak kabul etmiştir.

Hanehalkları için söz konusu “yetersiz”i ortaya çıkarmak için hanehalkı büyüklüğüne göre farklı katsayılar kullanılmaktadır. Hem hanehalkı büyüklüğü hem de kompozisyonu farklı sonuçlar elde etmemizin nedenidir. Bu nedenle hem tek tek fertleri hem de bunların (yaşı ile orantılı olarak) ailedeki konumu dikkate alınmaktadır (Erdoğan, 1996).

3.1. Yoksulluk Sınırının Belirlenmesi

Bir kişinin yoksul olup olmadığını belirleyen, bunun yanında farklı zamanlarda farklı yerlerde farklı koşullarda yaşayan hanehalkları arasında karşılaştırma yapılabilmesini sağlayan yoksulluk sınırının belirlenmesinde kullanılan belirli başlı yöntemler şunlardır.

3.1.1. Alınması Gereken Asgari Kalori Miktarı

Bir bireyin fiziki varlığını sorunsuz bir şekilde devam ettirebilmek için günlük olarak alması gereken minimum düzeyde bir kalori miktarı vardır. Eğer birey bu asgari gerekli miktarı karşılayamıyorsa yoksulluk sınırının altında yaşadığı kabul edilir. Bu durum bir hanehalkı için düşünüldüğünde, tüm hanehalkının toplam aldığı kalori miktarı alması gereken kalori miktarının altında ise hanehalkı yoksuldur. Hanehalkının geliri, gerekli kalori miktarını karşılayamayacak düzeyde ise hanehalkı yoksuldur.

Bir hanehalkı içindeki bireylerin günlük olarak almaları gereken asgari kalori miktarı aynı değildir. Hanehalkı bireylerinin yaşı, cinsiyeti ve meslekleri farklılıklara yol açmaktadır. Bu farklılık bileşenlerine göre her bir farklı durumdaki bireyin, örneğin yetişkin erkek, yetişkin kadın, çocuklar, belirli meslek gruplarına göre

alınması gerekli asgari kalori miktarı belirlenir. Çeşitli araştırmalar sonucu elde edilen ortalama bir hanehalkı bileşimi üzerinden ortalama bir asgari alınması gereken kalori miktarı ölçütü ortaya çıkar. Ülkemizde yapılan hem resmi araştırmalarda hem de bazı sivil toplum kuruluşlarınca yapılan araştırmalarda genellikle iki çocuk, anne ve babadan oluşan 4 kişilik çekirdek bir aile üzerinden yoksulluk sınırı verilmektedir.

Bu yaklaşımın bir zayıf noktası, sadece alınması gereken kalori miktarını göstermesi, bu kalori miktarının hangi gıdalarla karşılanacağını belirli olmamasıdır. Bireyler gerekli kalori miktarına tek tip bir gıda ürünü veya gıda ürünleri grubunu tüketerek de ulaşabilirler. Bu, karşımıza dengeli beslenme sorununu çıkartmaktadır. Eğer yeterli asgari kalori miktarının vurguladığı yeterli beslenmenin yanı sıra dengeli beslenme de hesaba katılırsa, elde edilen sonuçlar daha anlamlı olacaktır.

3.1.2. Temel Gereksinimler Yaklaşımı

Fertlerin almaları gereken asgari kalori miktarının yanında, barınmalarını, giyinmelerini ve eğitim ve sağlık ile ilgili harcamalarını da karşılayabilmeleri gerekmektedir. Bu temel ve gerekli harcama gruplarının hanehalkı için minimum değeri yoksulluk sınırını ortaya koymaktadır.

3.1.3. Gıda Oranı Yaklaşımı

Hanehalkı kullanılabilir gelirinin belirli bir orandan fazlasını gıda harcamalarına ayırması bu hanehalkının yoksul olduğunu gösterir. Buradaki temel nokta, hanehalklarının gelir düzeyinin düşük olduğu, bu nedenle fizyolojik varlıklarını sürdürmek için bu gelirin büyük bir kısmını gıda harcamalarına yönelttiğidir.

3.1.4. Ortalama Gelirin Yarıısı Yaklaşımı

Bu yaklaşımda toplumun yarattığı ortalama gelirin yarıısı yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşımda gelir dağılımındaki bozukluğun yoksulluk üzerindeki etkisini görebiliriz. Eğer gelir dağılımı adaletsiz ise, toplumsal ortalama gelirin altında bulunan kişi sayısı fazla olacaktır ve yoksulluk da yüksek bir düzeyde olacaktır. Gelir adaletli dağılmış ise, ortalama gelirin etrafında bir dağılım

olacağından ve çok fazla sapma olmayacağından yoksulluğun daha az olması beklenir.

3.1.5. Harcamaların Besin Gruplarına Ayrıştırılması Yaklaşımı

Hanehalkı fertlerinin yaş, cinsiyet ve meslek gibi özellikleri dikkate alınarak tükettikleri kalori miktarının bu değişkenlere göre ayrıştırılması yapılarak model kurulmakta ve alınması gereken miktar ile alınan miktar karşılaştırılarak yoksulluk belirlenmektedir (Yardımcı, vd., 2003).

3.1.6. Leyden Yoksulluk Sınırı

Leyden Yoksulluk Sınırı, yukarıda söz edilen yaklaşımların belirlediği sınırlara göre daha öznedir. Zira diğer yaklaşımlarda, belirli kıstaslar konularak, bu kıstaslar sonucu belirlenen sınırlara göre yoksulluk belirlenirken, burada kişilerin kendilerini yoksul olarak kabul ettikleri sınır, yoksulluk sınırı olarak alınmaktadır. Hanehalkı fertlerine asgari olarak geçinmeleri, normal bir yaşam ve lüks bir yaşam için ne kadar gelire sahip olmaları gerektiği sorulmakta ve alınan yanıtlara göre tamamen öznel bir değer ortaya çıkmaktadır.

3.1.7. Kafa Sayısı Endeksi

Kafa Sayısı Endeksi, yoksulluk sınırı altında yer alan nüfusun genel nüfusa oranının yüzde şeklinde ifade edilmesidir (Dumanlı, 1996). Kafa Sayısı Endeksi şu şekilde formüle edilebilir. N, toplam nüfusu ve Y, yoksulluk sınırı altındaki nüfusu gösteriyor olsun. Bu durumda Kafa Sayısı Endeksi,

$$KSE = \frac{Y}{N} \quad 3.2$$

Burada, yoksulluk sınırının belirli olduğu varsayılmaktadır. Zira Y, yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfus bilinmekte ve endeks hesaplanmaktadır. Kafa Sayısı Endeksi, yoksulluğun toplam nüfus içindeki oranını verir fakat yoksulluk sınırının altında olanların durumu hakkında bilgi vermez. Bu sınır altındakileri homojen

olarak kabul etmektedir. Bu anlamda “duyarsız” olarak nitelendirilebilir (Dumanlı, 1996).

3.1.8. Fakirlik Açığı Endeksi

Bu endeks, yoksulların yoksulluk sınırının ne kadar uzağında gelir elde ettiklerini göstermektedir. Bu endeks, her bir yoksul birey için onları yoksulluk sınırının üzerine çıkaracak olan miktarı ortaya koymaktadır. Yoksullukla ilgili gelir eksikliğini bertaraf edecek miktar şöyle hesaplanabilir.

$$TGE = P(YSG - YOG) \quad 3.3$$

TGE: toplam gelir eksikliği,

P: yoksul kişi sayısı,

YSG: yoksulluk sınırı gelir seviyesi,

YOG: yoksulların ortalama geliri olarak tanımlanmaktadır.

Bu hesaplama yöntemi de yoksulların karşılaştığı şartları ve yoksulluğun şiddetini tam olarak ortaya koyamamaktadır (Dumanlı, 1996).

3.1.9. Gelir Aktarımı Yöntemi

Yoksul olmayan kimselerden yoksul olanlara kaynak aktarılmasını temel alan bu yaklaşımda toplam aktarılabilir gelir (TAG), şöyle formüle edilebilir.

$$TAG = F(ASYOG) \frac{ASYOG - YOG}{TOG} \quad 3.4$$

Burada, TOG; toplumun ortalama gelirini, YOG; yoksulların ortalama gelirini, ASYOG; aktarım sonrası yoksulların gelirini göstermektedir.

3.2 Yoksulluk Endeksleri

Yoksulluğun ortaya konabilmesi için geliştirilmiş olan belli başlı endeksler şunlardır.

3.2.1 Thomas Yoksulluk Endeksi

Thomas endeksi, kitle ortalama gelirinden yoksulluk sınırının ayrılışını yoksul hanehalkı oranıyla birlikte vermektedir. Yoksulların gelirlerini kitle ortalamasına yükseltmelerinin boyutu yansıtılmaktadır (Erdoğan, 1996).

q ; yoksul hanehalkı sayısını, n ; toplam nüfusu, Π ; yoksulluk sınırını, v ; yoksulların ortalama gelirini, μ ise kitlenin ortalama gelirini gösteriyor ise T endeks olmak üzere şöyle yazılabilir,

$$T = (q / n)((\Pi - v) / \mu) \quad 3.5$$

3.2.2. Sen Yoksulluk Endeksi

Sen'in önermiş olduğu endeks, yoksullar arasında da karşılaştırma yapılabilmesine olanak verecek bir değer ortaya çıkmasını sağlayabilecek bir endekstir (Erdoğan, 1996). En çok bilinen mutlak yoksulluk ölçütlerindedir. Bu endeks, kafa Sayısı Oranı, Gelir Açığı Oranı ve Gini katsayısının birleştirilmesi ile oluşturulmuştur (Aktan ve Vural, 2002). Dolayısıyla yoksul sayısını, yoksulluk derecesini ve yoksullar arasındaki gelir dağılımını yansıtmaktadır.

Sen Endeksi'nin dayandığı üç temel aksiyom vardır. Bunlar;

a) Odak Aksiyomu: Bu aksiyoma göre yoksulluk ölçütü yalnızca yoksulların gelirine bağlı olmalı, ona odaklanmalıdır. Bu aksiyom, endeksi oluşturan üç ölçüt için gerekli koşulu yerine getirmektedir.

b) Tekdüzelik (Monotonocity) Aksiyomu: Diğer unsurlar sabit iken, yoksulluk sınırı altında bulunan bir kişinin gelirinde bir azalma meydana gelirse

fakirlik oranı artar. Bu aksiyomu yukarıdakilerden yalnızca Gelir Açığı Oranı sağlamakta, diğer iki ölçüt karşılamamaktadır.

c) Aktarma (Transfer) Aksiyomu: Diğer unsurlar sabit iken, yoksulluk sınırı altında kalan bir kişinin gelirinden, durumu bu kişiden daha iyi olan bir başkasına gelir aktarımı söz konusu ise, bu da yoksulluk oranını artırır. Burada yer alan her iki kişi de yoksulluk sınırının altında bir gelire sahiptir. Yalnızca birinin gelir düzeyi diğerine göre daha iyidir. Belirtilen aktarım sonucunda yoksullar arasındaki gelir dağılımını bozar, eşitsizliği artırır. Yukarıda açıklananlardan yalnızca Gini Katsayısı bu aksiyomu karşılar, diğer iki ölçüt karşılamamaktadır.

H; Kafa Sayısı Oranını, I; Gelir Açığı Oranını ve G_p de Gini katsayısını gösteriyor ise, Sen Endeksi,

$$S = H.I + H.(1 - I).G_p \quad 3.6$$

Herhangi bir yoksulun gelirinde meydana gelen bir azalma yoksulluk ölçütünde bir artışa yol açar. Yoksul olmayan bir kişiden yoksul olana bir transfer gerçekleşirse, bu yoksulluk ölçütünde bir azalmaya yol açar. Gini katsayısı 1'e eşit iken ($G_p=1$), endeks Kafa Sayısı Oranına eşit olur, Gini katsayısı 0'a eşit iken ($G_p=0$), endeks Gelir Açığı Oranına eşit olmaktadır (Aktan ve Vural, 2002).

Endeks, H ve I ve G_p 'nin artan bir fonksiyonudur.

ÜÇÜNCÜ KESİM

YOKSULLUKLA MÜCADELE: YOKSULLUĞA KARŞI POLİTİKALAR

4. YOKSULLUKLA MÜCADELE

Yoksullukla mücadelede temel olarak iki yaklaşım görülmektedir. bunlardan ilki, devlet aygıtının ekonomiye müdahale etmesi toplumsal geliri yeniden dağıtmasını benimseyen yaklaşım, diğeri de müdahaleye karşı olan ve serbest piyasa mekanizması aracılığıyla yoksullukla mücadele edilmesini öneren liberal yaklaşımdır.

Müdahaleci devlet ve gelirin yeniden dağıtılmasını benimseyen yaklaşımın taraftarları devletin maliye politikası araçlarını etkin bir şekilde kullanarak yoksulluk sorununun çözülebileceğini savunmaktadırlar. Sosyal refah devletinin önerileri şöyle sıralanabilir.

Vergi politikası açısından negatif gelir vergisi uygulaması, artan oranlı vergi uygulaması, servet vergilerine ağırlık verilmesi, ücretlilerin en az geçim indirimi kapsamındaki gelirlerinin vergi dışı bırakılması, gelir vergisi uygulamasında ücretliler için özel indirim uygulanmasıdır.

Kamu harcamaları açısından ise eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin devlet tarafından ücretsiz olarak sunulması, bölgeler arası dengesizliklerin azaltılması için kamu yatırımlarının bölgesel olarak farklılaştırılması, tam istihdam sağlamaya yönelik kamu harcamalarının artırılması, tarım kesimine sübvansiyon verilmesi, esnaf ve sanatkara teşvik sağlanması, işsizlik sigortalarının oluşturulması, yoksullara doğrudan parasal yardım yapılması, işsizlere yönelik bilgi ve beceri edindirici kursların açılması ve toprak reformu uygulanmasıdır.

Liberal doktrin taraftarları, devletin yoksulluk sorunun çözümü değil nedeni olduğunu düşünmektedirler. Liberaller, sosyal refah devletinin, kalitesiz hizmet,

israf, savurganlık, verimsizlik ve işsizlik gibi sonuçlara yol açacağını ileri sürmektedirler. Higgs (1994)'e göre yoksullara yapılan transferler toplumu daha da yoksullaştırmaktadır. Gelirin yeniden dağıtılması amacıyla konan vergiler, mükelleflerin yeni yatırımlara girmesini engeller ve ekonomide işsizlik ve yoksulluk artar. Transfer ödemeleri bireylerin çalışma isteğini azaltır, onları daha güvensiz ve bağımlı bir hale getirir.

Liberallerin yoksullukla mücadele konusunda önerileri şunlardır.

Piyasa ekonomisinin güçlendirilmesiyle ve vergi oranlarının düşürülmesiyle üretimin artırılması ve işsizliğin azaltılması, zorunlu özel sosyal güvenlik ve sağlık sistemi uygulanarak devletin yalnızca primini ödeyemeyecek durumda olanların primlerini karşılaması, özel eğitim kurumlarının güçlendirilmesi, devlet tarafından hiçbir sektör ve kesime doğrudan para yardımı yapılmaması, işsizlik sigortasının kaldırılması ve bireylerin bilgi ve beceri düzeylerinin geliştirilerek nitelikli işgücü haline getirilmeleridir.

4.1. Müdahaleci Devlet Yaklaşımı ve Negatif Gelir Vergisi Uygulaması

Stigler tarafından 1946'da, yoksulluğun azaltılması için o günlerde uygulanan asgari ücret uygulamasının verimliliği azalttığına ve ekonomide sapsulara yol açtığını ortaya konmuştur. Stigler, bunun yerine düşük gelirli olan kişilere belirli bir gelir seviyesinin altında ödeme yapılmasını öngörmüştür. Bu uygulama, negatif gelir vergisi uygulamasıdır. Negatif Gelir Vergisi, karmaşık ve çok fazla sayıda spesifik programın yer aldığı mevcut refah sistemlerinin yerini alacak bir mali araç olarak görülmektedir.

Negatif Gelir Vergisi, çeşitli mahzurlara sahip mevcut refah programlarının bir kısmını, transferleri ve yardımları kaldırıp bunların yerine daha homojen, daha iyi şahsileştiği için geliri yeniden dağıtıcı ve yoksulluğu azaltmada daha etkin olabileceği varsayılan bir mali garantiler sistemi olarak aralarında Friedman, Lampman, Theobald ve Tobin'in de yer aldığı bir grup iktisatçı tarafından

önerilmiştir. Bu vergi 1974 yılında OECD tarafından üye ülkelere önerilmiş, ABD ve İngiltere’de pilot proje olarak uygulanmış; ancak, 1980’li yıllarda Negatif Gelir Vergisi’ne olan destek giderek azalmıştır. Friedman’a göre “Negatif Gelir Vergisi programının uygulamaya konulması başlangıçta bir hayaldir. Bu fikri engelleyen ideolojik, siyasi ve mali nitelikte çok fazla sayıda çıkar çevresi bulunmaktadır”. Son zamanlarda, Negatif Gelir Vergisi, aralarında Block ve Manza, Dawkins ve Freebairn ile Keating ve Lamber gibi iktisatçılar tarafından yeniden gündeme getirilmektedir.

Yoksulluğu azaltmayı amaçlayan sosyal politika ve programların ortak bir takım sakıncaları bulunmaktadır: Bu tip uygulamalar, yüksek maliyetlidir ve piyasa mekanizmasının işleyişini bozmaktadır, kişilere tanınan avantajlar benzer hukuki durumları nedeniyle tanındığı ve kişilerin içinde buldukları ekonomik eşitsizliklerin dayanak olarak alınmasına daha az önem verildiği için gelir dağıtıcı nitelikleri zayıftır ve enflasyonist etkileri yüksektir (Öncel, 1982). İkinci olarak, sosyal programların ihtiyacı olan herkesi kapsamaması gereklidir. Mevcut uygulamaların çoğu ihtiyacın varlığının yanı sıra muhtaç durumdaki kişilerin bu programlardan yararlanmaları için haklı bir gerekçeye –hastalık, yaşlılık, sakatlık, özür v.b.- sahip olmalarını da gerekli gördükleri için yoksul ve muhtaç durumda olan bir çok kişi bu uygulamalardan yararlanamamaktadır. Öte yandan, kimlerin kamu yardımlarına ihtiyaç duyduğu, kişi ve hane halkının durumu dikkate alınarak objektif bir şekilde de belirlenmemektedir. Çoğunlukla nakdi nitelikte değildirler ve gıda, konut ve sağlık gibi belirli bir alanda harcanması şartına bağlı olarak kişi ve hane halkına verilmektedirler. Bu durum ise nesnel yoksulluğun azaltılmasını engellemektedir. Nihayet mevcut refah program ve uygulamaları kişilerin kendi çabalarıyla yaşam standartlarını yükseltmelerine olanak tanıyan vergilerin azaltılması türü teşvik uygulamalarından da yoksundurlar (Tobin, Pechman ve Mieszkowski, 1967).

Negatif Gelir Vergisi, “toplumsal olarak minimum kabul edilen gelirin altında geliri olan herkese para yardımı yaparak minimum geliri garanti eden bir tekniktir” (Öncel, 1982:5). Negatif Gelir Vergisi mükelleflerin belirli bir gelir seviyesinin üzerindeki gelirlerini vergiye tabi tutarken bu seviyenin altında gelire sahip olan

kişilere bu düzeydeki geliri garanti edecek şekilde nakdi yardım yapılmasını sağlayan bir mali araçtır. Negatif Gelir Vergisi gelir bölüşümünü daha adil bir hale getirmeyi ve belirli bir gelir düzeyinde vergiyi negatif yaparak yoksullukla mücadeleyi amaçlayan bir politika aracıdır. Negatif Gelir Vergisi “garanti edilmiş asgari gelir” (GAG) olarak da tanımlanmaktadır. Bu kavram, vergi ve transferleri, pozitif vergilemenin başladığı “başabaş” seviyesi çerçevesinde tanımlamaz; tam aksine, vergileme sınırının olmadığını ve kazanılan ilk liradan itibaren vergilemenin söz konusu olduğunu kabul eder.

Negatif Gelir Vergisi, yoksulluk sınırı altında bir gelir düzeyine sahip olan yoksul kesimin gelirini artırmak ve vergi adaletini sağlamak amacıyla ulaşmak için üç temel unsuru bünyesinde barındırır (Kabasakal, 1995:184):

- i. Garanti edilmiş asgari gelir (ailenin geliri ve birey sayısına göre değişir),
- ii. Gelire göre vergi oranı ve
- iii. Negatif gelir vergisinin sona erdiği ve pozitif vergilemenin başladığı gelirin başabaş seviyesi.

Garanti edilmiş asgari gelir için açlık sınırı ile yoksulluk sınırı arasında kalan bir tutar seçilebilir. Negatif Gelir Vergisi oranı ekonominin içinde bulunduğu şart ve imkanlar ile siyasi tercih ve kararlara dayanmak ve garanti edilmiş asgari gelirin devlete yüklediği maliyeti telafi edecek bir düzeyde olmak zorundadır.

Negatif Gelir Vergisi, mevcut refah program ve uygulamalarının tümüne alternatif olabilecek kadar kapsamlı; ancak, aynı ölçüde de basit bir sistemdir. Gerçekleştirilmek istenen amaçlara göre çok fazla sayıda NGV modeli oluşturulabilir. Friedman, pozitif vergi yapısının değişmediği, pozitif vergileme sınırının ve politikaların mevcut şekliyle uygulanmaya devam edeceği ve NGV oranının % 50 olacağı bir NGV önermektedir (Friedman, 1980:122). Bu vergi uygulamaya girdiğinde mevcut refah programları gereği yardım alan bazı kişiler bu

yardımlardan faydalanamayacaktır. Bazı NGV modelleri, asgari gelir düzeyleri konusundaki farklı alternatiflerin siyasi karar alma mekanizmasının onayına sunulmasını önerirken diğerleri pozitif vergi oranında değişiklik yapılmasını ve tüm vergi mükelleflerinin aynı vergi oranına tabi tutulmasını (düz oranlı vergi) ve bu uygulamanın negatif vergileme ile bütünleştirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Diğer bir alternatif ise Negatif Gelir Vergisinin farklı oranlara sahip olmasıdır. Vergileme sınırının altında farklı vergi oranlarının uygulanması mümkün olmakla birlikte yaygın görüş bu düzeyin altında tek bir NGV oranının bulunması yönündedir (Block ve Manza, 1997).

Negatif Gelir Vergisinin sahip olduğu avantajlar yoksulluğun azaltılmasında sahip olduğu varsayılan başarısı ile alternatif refah politikalarına kıyasla daha az maliyetli bir araç olmasında saklıdır. Herhangi bir NGV uygulamasının yoksulluğu azaltma yönündeki başarısı büyük ölçüde vergi mükelleflerinin sisteme sahip çıkmalarına ve vergi ödeme konusundaki samimiyetlerine bağlıdır. NGV, yardıma en fazla ihtiyaç duyan kişilere destek olur ve bu kesimin başa baş seviyesi civarında bir gelire sahip olmalarını sağlar. Bu NGV'nin asgari ücret ve çalışma piyasası ile ilgili diğer politikalara kıyasla üstün olduğu tek alan değildir. Yoksul olmayan hane halkının çok büyük bir kısmını kapsamına alan asgari ücret uygulaması "aşırı kör bir politika aracıdır" (Oi, 1997:9). Asgari ücretin aksine Negatif Gelir Vergisi, yalnızca en fazla ihtiyaç duyan yoksul kesime vergi sübvansiyonu sağlar. Kişi ve hane halkının sahip olduğu varlık ve serveti tespit etmeye çalışmadan herkese fon tahsisinin yapılması daha kapsamlı bir sosyal güvenlik açısından herkesin yararlandırılması anlamına gelir ve bu tahsisatın önemli bir düzeye ulaşması halinde mutlak yoksulluğun önemli düzeyde azaltılması mümkün olur.

Friedman, toplumsal birlik ve bütünlüğün önemini vurgulayarak önerdiği Negatif Gelir Vergisinin toplumun kamu fonlarına katkıda bulunanlar ve bu fonlardan destek alanlar olmak üzere iki sınıfa bölünmesini önleyeceğini ileri sürer (Friedman, 1980: 123). Bunun yanı sıra Negatif Gelir Vergisi, yaşlı, hasta, özürlü veya başka bir şekilde dezavantajlı durumda bulunan kişilere yapılan ödemelerde hiç bir ayrımcılık yapmaz; tam aksine, nedeni ne olursa olsun yetersiz gelire sahip olmak

sistemden yararlanmak için geçerli sebeptir. Dolayısıyla NGV, sahip olunan etnisite ve özürlü olmak gibi ikincil ve keyfi gerekçeler yerine yoksulluğa yol açan tek bir faktörü, yani yetersiz geliri hedef alır. Öte yandan, bu sistemde NGV'nin yol açtığı refahın mükelleflere yüklediği maliyet de açık ve belirlidir.

Negatif Gelir Vergisi, çalışma piyasasına yönelik mevcut programlarla çalışan yoksullara sağlanan desteğin aynısını temin etmeyi amaçlayan bir mali araçtır. NGV, çalışma piyasasında hali hazırda uygulanan asgari ücret gibi katı uygulamaların yerine kullanılabilir. NGV, nominal ücretlerin dondurulmasına ve enflasyona gerek duyulmaksızın reel işgücü maliyetlerinin azalmasına yol açacağı için düşük ücretlerle çalışan kesimin gelirlerini azaltmaksızın daha fazla istihdamın yaratılmasını sağlayacaktır.

Nihayet, NGV'nin mevcut pozitif vergi sistemine entegre edilmesi halinde uygulama maliyetleri azaltılırken sistemin basitliği artırılabilir. Refah program ve uygulamalarını idare eden geniş hacimli bürokrasi vergi-transfer politikalarını çekip çeviren bir vergi idaresi ile yer değiştirir. Bilgi alış-verişine yönelik ölçek ekonomisinin oluşması nedeniyle kamu politikalarının etkinliği artar ve denetimin güçlü olması koşuluyla, herkes vergi beyannamesini doldurmakla yükümlü olacağından muhtemelen vergi kayıp ve kaçığını da azaltır. Çok fazla sayıda ve karmaşık yapıdaki refah program ve uygulamalarının yerini basit bir sistem alır ve idari maliyetlerin azalmasının yanı sıra refahın etkin ve tam olarak dağıtılmasını sağlar.

Negatif Gelir Vergisinin en önemli dezavantajı kısıtlı iktisadi kaynaklarla en fazla muhtaç durumda olanlara yeterli düzeyde bir gelir sağlamak amacı ile maliyetlerin ve çalışma şevk ve isteği konusundaki muhtemel olumsuz etkilerin asgari düzeye indirilmesi amacı arasında ortaya çıkabilecek çatışma ile bağlantılıdır. Amaçlar arasındaki bu tip çatışmalar kaçınılmazdır. Zorluk, aynı anda, en fazla muhtaç durumda olanlara yeterli bir gelir düzeyini sağlarken refah ödemelerinin mevcut düzeyinin korunması ve marjinal vergi oranının düşük tutulmasına çalışılması halinde ortaya çıkar. Bu problemin çözülmesi için ya marjinal vergi

oranlarının artırılması veya sistemden yararlananlara daha az destek sağlanması gereklidir. Ortaya çıkan maliyetin vergi mükelleflerine yüklenilmesi durumunda artan vergiler çalışma şevk ve isteğini muhtemelen azaltacaktır. Bu ise tasarruf ve yatırımların azalmasına yol açabileceği için iktisadi büyüme yavaşlayacak ve istihdam olanakları azalacaktır (James, 1998).

NGV'nin uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek muhtemel sorunlar şunlardır (Kabasakal, 1995:186):

NGV uygulamasında esas alınan birim ailedir. Genel olarak anne, baba ve iki çocuktan oluşan çekirdek ailenin temel alınması öngörülmektedir. Bu modele uymayan aile tanımlarının (çocuksuz aileler, tek ebeveynli aileler, ayrı yaşayan çiftler, v.b.) sisteme nasıl dahil edileceği belli değildir.

Baş baş seviyesini belirlemek ve bunu aile ile ilişkilendirmek için herkesin üzerinde uzlaşabileceği objektif bir ölçüt bulmak son derece zordur. Benzer bir şekilde aile büyüklüğü ile NGV transferi arasındaki bağlantıyı tesis edecek objektif bir ölçüt geliştirmek kolay değildir.

Kayıt dışı ekonominin büyük olduğu ve beyan sisteminin iyi işlemediği ülkelerde gayri safi gelirin belirlenmesinde büyük güçlüklerle karşılaşılabilir.

Aile gelirinin belirlenmesinde yıllık esasın kabul edilmesi durumunda NGV transferine hak kazanan aileler bu gelirden bir yıl mahrum kalacakları için sistemden beklenen yarar azalacaktır. Aylık esasın kabulü halinde ise programın maliyeti artacağından kamu bütçesi ve maliyesi üzerinde çeşitli olumsuz yansımalar ortaya çıkacaktır.

NGV, hali hazırda sosyal güvenlik sistemleri ve refah programları yeterli olmayan ülkeler için yoksulluğun azaltılmasına yönelik iyi bir öneri olabilir. Ancak, bu açıdan belli bir mesafe kaydeden ülkelerde NGV ile sağlanan transferlerin mevcut programlarla yoksul kesime sağlanan transferlerden daha fazla olmaması halinde

sistemin uygulamaya konulması kamuoyunun tepkisini çekecek ve uygulama sınırlı kalacaktır.

NGV, kişisel gelirlere artışa yol açtığı ölçüde çalışma şevk ve isteğini azaltabilir. NGV programlarının uygulanması önemli bazı teknik sorunların ortaya çıkmasına yol açabilir. Ancak bu teknik problemler çoğunlukla NGV'nin tanımlanması ile alakalı sorunlardır ve OECD'nin bu yayını sonrasında büyük ölçüde çözüme bağlanmıştır. Üstelik bu problemler NGV'ne özgün problemler değildir ve büyük bir kısmı mevcut pozitif vergileme sistemlerinde zaten mevcut olan sorunlardır. NGV'nin yol açacağı sorunlardan birisi etkin ve basit bir araç olması nedeniyle refah düzeylerini ziyadesiyle artırmak isteyenlerin yoğun bir şekilde talepte bulunmalarına yol açma ihtimalidir. NGV, vergi yükünde ortaya çıkacak bir miktar artışın yanı sıra sistemin genişlemesine yönelik baskıların yoğunlaşmasına da neden olacaktır.

Negatif Gelir Vergisi, yoksulluk sınırı altında gelire sahip olan ailelerin gelirlerini artıran ve artan gelirlerin kullanımındaki inisiyatifi tamamen kişi ve hane halkına bırakan bir sistemdir. Kişi ve hane halkının imkanlarını artırarak yetersiz eğitim ve sağlık koşullarının ve dolayısıyla yaşam standartlarının düzelmesine ve beşeri sermayenin gelişmesine yol açtığı ölçüde yoksullukla mücadelenin etkin araçlarından biri olmaya aday bir mali araçtır.

4.2. Vatandaşlık Geliri – Temel Gelir Yaklaşımı

Temel gelir, bir toplumda yaşayan insanlara sadece ve sadece o toplumun bir bireyi oldukları için, hiçbir koşul öne sürülmeksizin sağlanan geliri ifade eder. Bu yaklaşım, vatandaşlık statüsüne atıfla, asgari bir gelire sahip olmayı temel bir vatandaşlık hakkı olarak tanımlar. Bu nedenle vatandaşlık geliri ve temel gelir kavramları aynı anlamı ifade etmektedirler (Buğra ve Keyder, 2007:8).

Temel gelirden söz edilirken bunun öncelikle bir hak olduğudur. İkincisi bu ir temel güvencedir. Buradaki hakkı doğuştan gelen bir hakkı temsil eder ve bu hak koşulsuzdur. Güvence ise temel ve anlamlı olmalıdır (Standing, 2007:20).

Temel gelir yaklaşımının başlıca avantajları şunlardır. Temel gelir, sorumluluk yükleyen bir hak olduğundan özgürlüğü geliştirecek bir özelliğe sahiptir. Temel gelir, insanların hayatları üzerinde daha fazla kontrol sağlamalarına yardımcı olacaktır. Bu şekilde temel gelir yaklaşımı kaynakların yeniden dağıtımına yardımcı olacaktır.

İkinci olarak bu yaklaşım işgücü piyasasının esnekliğini daha güvenilir bir hale getirecek ve firmalar işleri daha cazip kılma yoluna gideceklerdir (Standing, 2007: 34-35).

Dikkat çeken bir diğer düşünce de Temel Gelir Yaklaşımının yalnızca yoksulluğu azaltmak değil bunun yanında bağımlılık ilişkilerini değiştirmek gibi bir işlevinin olmasıdır (Handler ve Babcock, 2006).

Bu yaklaşıma itirazlar da mevcuttur. İlk itiraz konusu da maliyettir. Bu yaklaşıma karşı olanlar bu uygulamanın ekonominin güvenilirliğini azaltarak yabancı yatırımcılar üzerinde olumsuz bir etki yaratacağı ve bunun bir maliyeti olacağını savunurlar. Fakat bu maliyet yoksulluk nedeniyle ortaya çıkacak toplumsal olumsuzlukların hem giderilmesi hem de ekonomiye olan güveni bozması yönünden ortaya çıkacak maliyetten daha az olacaktır. İkinci itiraz konusu, bu uygulamanın tüketimi arttırarak enflasyonist bir baskı yaratacağıdır. Sistem üzerinde bir maliyet unsuru olmakla birlikte bu temel gelir ithal mallar yerine yerli üretim mallara yöneleceğinden istihdam üzerinde ve üretim üzerinde olumlu bir etkisi olacaktır. Üçüncü nokta, bu uygulamanın karşılıklılık ilkesini ihlal ettiğidir. Toplumsal açıdan, bir bireyin topluma katkı sağlaması karşılığında toplumdan bunun karşısında bir getiri elde etmesi gerektiği kabul edilir. Fakat topluma katkı sağlaması bir şekilde mümkün olmayan bir kişinin sırf bu nedenle toplumdan, o toplumun bir bireyi olduğu için hak ettiği bir şeyi almaması mümkün olmamalıdır. Bu nokta ile bağlantılı

diğer bir nokta ise bu uygulamanın kişileri çalışmamaya teşvik ettiğidir. Gözden kaçan nokta şudur. Kişiler hiçbir zaman temel bir güvenceyle yetinmeyeceklerdir. Bu nedenle çalışmak isteyecek, verimlerini arttırmak isteyeceklerdir. Beşinci olarak bu uygulamanın ücretleri düşüreceği söylenmektedir. İşverenler çalışanlarına başkaca bir gelir elde ettiklerinden daha az bir gelir verme eğiliminde olacaklardır fakat çalışanlar belirli bir temel gelire sahip olduklarından elleri daha güçlü bir şekilde işgücü piyasası içinde hareket edebileceklerdir (Sranding, 2007, 31-33).

4.3. Yoksullar Lehine İktisadi Büyüme

İktisadi büyüme yoksulluğun azaltılmasında son derece önemli bir faktördür. İktisadi kaynakların yetersizliği yoksulluğun önemli bir boyutu ve nedenidir.

Ülkelerin sahip oldukları faktör yoğunluğu, beşeri sermaye ve teknoloji düzeyi ile tarihi ve kültürel koşullar yoksullar lehine iktisadi büyüme stratejisinin oluşturulmasında belirleyici faktörlerdir (Kibritçioğlu, 1998:207). Genel olarak rekabetçi bir piyasa ekonomisi özel sektörün verimliliğini artırır. İktisadi büyümeyi artıran yatırımların teşvik edilmesi için aşağıda yer alan koşulların yerine getirilmesi gereklidir:

Kamu kesiminin iyi bir şekilde yönetilmesi ve sürdürülebilir kalkınma ile uyumlu idari, hukuki ve mali yönetim oluşturulması ve buna uygun bir siyasi ortam meydana getirilmesi, makro-ekonomik istikrar ile siyasi istikrarın sağlanması, herkesin uygun ve yeterli fiziki ve sosyal hizmetler altyapısından yararlanması, tarım arazisi, finansman ve beşeri olanaklar gibi kaynaklara yoksul kesimin güvenli bir şekilde erişiminin sağlanması, belirli sektörlerde emek-yoğun üretim şeklinin teşvik edilmesi, toplumsal dayanışma ve birliği koruyan ve mobilitiyi ve kadın-erkek eşitliğini artıran sosyal politikaların devreye sokulması (Aktan ve Vural 2002a:2).

Yoksulların lehine bir büyüme istihdam yaratan, eşitsizlikleri azaltan ve yoksulların gelirlerini artıran politikalarla yürütülebilir. Yoksulluğu azaltan sürdürülebilir bir büyümenin sağlanması için şunlar yapılmalıdır:

Piyasalarda sapmalara yol açan kamusal müdahaleler (aşırı değerlenmiş döviz kuru politikası, ithalat ve ihracat kısıtlamaları, kredi sübvansiyonları ve kamu iktisadi teşebbüslerinin rolünün fazla olması) azaltılmalı veya ortadan kaldırılmalıdır, özel sektör için teşvik edici bir ortam oluşturulmalıdır, kayıt dışı işgücüne ve özellikle kadınlara yeni ve ilave gelir elde etme olanakları sağlayan program ve politikalar (mikro-kredi v.b.) yürürlüğe konulmalıdır, iktisadi faaliyetleri canlandıran, sosyal hizmetlere erişimi artıran ve istihdam yaratma olanağı yüksek olan altyapı yatırımları artırılmalıdır.

4.4. Beşeri Sermayenin Güçlendirilmesi

Yoksullukla mücadelede eğitim, bilgi ve beceri kazandırma son derece önemlidir. Zira yetersiz eğitim yoksulluğa yol açan faktörlerin başında gelir. Yoksul ve dezavantajlı bir konumda olanlara kaliteli bir temel eğitimin sağlanması bu kesimin iktisadi büyümeye katkıda bulunmalarını ve iktisadi büyümeden elde ettikleri yararların artmasını sağlar. Eğitim, her türlü mahrumiyetin azaltılmasında güçlü bir araçtır. Eğitim, yoksul kişilerin gelir elde etme kabiliyetlerini ve emeğin mobilitesini artırır, çocukların ve ebeveynlerin sağlıklarını korumalarına yardımcı olur, doğurganlığı ve çocuk ölümlerini azaltır ve dezavantajlı konumda olanların toplumsal yaşamda ve siyasi sistemde söz sahibi olmalarını sağlar. Öte yandan, eğitim doğrudan emeğin verimliliğini artırır, kişilerin teknolojik gelişmelere uyum sağlama sürecini hızlandırır ve doğal kaynakların yönetimini iyileştirir. Yoksulların en temel varlığı olan beşeri sermayenin geliştirilmesi için eğitim alanında aşağıda yer alan temel stratejiler benimsenmelidir (Aktan ve Vural 2002a:2):

i. Okul çağındaki tüm çocukların temel eğitimden yararlanması için eğitim arzı (fiziki altyapı, öğretmen sayısı, v.b.) artırılmalıdır. İç göçler de dikkate alınarak ilgili bölgenin ihtiyacı ölçüsünde fiziki altyapı inşa edilmeli ve inşaatlarda kaliteli ancak düşük maliyetli malzemeler kullanılmalıdır, uzak ve kırsal bölgelerde yeterli sayıda öğretmenin görev almasını sağlayacak tedbirler alınmalıdır .

ii. Eğitimin kalitesi artırılmalıdır. Okur-yazarlık düzeyi artırılmalıdır; eğitim ve öğretime yönelik amaçlar eğitimin kalitesini artıracak şekilde gözden geçirilmelidir, öğrenci merkezli ve karşılıklı etkileşimi artıran öğrenim metotları kullanılmalıdır.

iii. Eğitime yönelik talep artırılmalıdır. Kız öğrencilerin eğitimlerinin teşvik edilmesi için kız öğrencilere verilen burslar artırılmalı, kız çocuklarının okula gönderilmeme nedenlerini sivil toplum kuruluşları ve ailelerin katılımı ile ortadan kaldıracak tedbirler alınmalı ve kadın-erkek eşitliğini sağlayıcı önlemler uygulamaya konulmalıdır, ilk öğretimde okul masraflarını karşılayacak gelire sahip olmayan kesimler mali açıdan desteklenmelidir, ilk öğretimde okul kitapları ve eğitim malzemelerini satın alamayacak yoksul kesimlere kitap ve malzemelerin temininde yardımcı olunmalıdır, ebeveynlere okulların karar alma mekanizmalarında söz hakkı tanınmalıdır.

4.5. Sosyal Kalkınmaya Önem Verilmesi

Yoksulluğun etkin bir şekilde azaltılabilmesi için kapsamlı bir sosyal kalkınma programının oluşturulması gereklidir. Bu program, beşeri sermayenin geliştirilmesinin yanı sıra, özellikle sosyal dışlamaya maruz kalmış kişiler olmak üzere, sosyal sermayenin güçlendirilmesini amaçlamalıdır. Bu yönde oluşturulacak bir strateji şunları kapsamalıdır (Aktan ve Vural 2002a:5).

Beşeri sermayenin güçlendirilmesi için eğitim ve sağlık hizmetlerine bütçede yeterli tahsisat yapılmalıdır, başta yoksullar olmak üzere herkes sosyal hizmetlerden yararlanabilmelidir, cinsler arasındaki ayrımcılık ortadan kaldırılmalıdır, etkin bir nüfus politikası yürürlüğe konulmalıdır, sosyal koruma politikaları devreye konulmalıdır ve yoksulların ve dezavantajlı konumda olanların güçlendirilmesi ile iyi yönetim teşvik edilmelidir.

4.6. Kırsal Yoksulluğun Azaltılması

Kırsal yoksulluğun azaltılmasında teknolojik ilerleme ve değişikliklerin kullanılması yoluyla tarım kesimindeki büyümenin artırılması en etkin yollardan biridir. Tarım kesimindeki büyümeden kentlerde yaşayan yoksullar da büyük ölçüde istifade eder. Zira tarımsal sanayi ilave iş olanakları yaratır, gıda ve yiyecek fiyatlarında azalma meydana gelir, kentlere göç azalır ve bu nedenle kentsel alanlardaki kalifiye olmayan işgücünün reel ücretleri artar ve kentsel alanlardaki büyüme ağırlıklı olarak sermaye yoğun değilse kırsal yoksullar için ilave iş olanakları ortaya çıkar. Tarım kesimindeki üretimin artması hem yoksulların sayısını hem de yoksulluğun şiddetini azaltır. Bu etkinin güçlü olabilmesi için şu koşulların yerine gelmesi gereklidir:

Miras hukuku ve adaletsiz kira ve yarılık sözleşmeleri ile doğal kaynakların mülkiyetinin belirli ellerde toplanması nedeniyle işlenmesi verimli ve ekonomik olmaktan çıkan işletmelerin faaliyetlerini sürdürmelerini sağlayacak önlemler alınmalı ve kamu arazileri yoksul kesime aktarılmalıdır, fiyatlar, vergiler ve döviz kuru ile ilgili politikalar tarım kesimini cezalandırıcı etkiler oluşturmamalı veya istihdamı caydırıcı etki ortaya koymamalıdır, çiftçilerin eğitim ve sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanabilmeleri halinde tarımsal üretim artacağından bu kesime yönelik temel eğitim (okur-yazarlık, okullaşma ve teknik eğitim) ve sağlık hizmetleri (aşılama, temiz su ve aile planlaması) ile ilgili yatırımlar artırılmalıdır ve bu tip hizmetler makul bir fiyatla sunulmalıdır, tarım sektörünün desteklenmesi amacıyla tarımda verimliliği artıracak, tarım teknolojilerini geliştirecek ve tarımda çağdaş üretim tekniklerinin kullanılmasını sağlayacak tarımsal araştırmalara ve tarım teknolojilerine yönelik kamusal destek artırılmalı ve bu alandaki dışsal faydalar küçük çiftçilere yayılmalıdır, kırsal alanlarda yer alan sulama sistemleri ve yollar gibi fiziki sermaye güçlendirilmelidir, tarım kesimindeki kayıt dışılığı engelleyici tedbirler alınmalıdır, kırsal alanlarda yaşayan aşırı derecede yoksul kişiler için güvenlik ağları ve sosyal yardım programları yürürlüğe konulmalı ve özellikle topraksız işçiler ve kadınlar kamu iş programları, mikro-finans ve gıda sübvansiyonları ile korunmalıdır (Aktan ve Vural 2002a:5-6).

4.7. Kamu Yönetiminin İyileştirilmesi

İyi yönetim yoksulluğun azaltılmasında son derece önemlidir. Zira, iyi yönetim yoksullar lehine politikaların oluşturulmasını, sağlam bir makroekonomi yönetimini, kamu hizmetlerinin daha etkin bir şekilde sunumunu ve idari ve yargısal reformların hayata geçirilmesini teşvik eder ve kamu ve özel fonların saydam bir şekilde kullanılması ile özel kesimin büyüme hızını artırır.

İyi yönetim ayrıca globalleşen dünyada iktisadi krizlerin şiddetini azaltır ve bu tip krizlerden kaçınılmasını kolaylaştırır. Temel sosyal hizmetlerin kamu kesimince etkin ve verimli bir şekilde sunulmaması yoksulları olumsuz bir biçimde etkiler; ancak, kötü ve zayıf bir kamu yönetiminin yoksullar üzerindeki olumsuz etkisi diğer gruplara göre daha fazladır. Temel sosyal hizmetlerin yetersiz bir şekilde sunumu yalnızca kaynak yetersizliği nedeniyle yeterli yatırımların yapılmamasından kaynaklanmaz; bunun yanı sıra, hesap verme sorumluluğu olmayan kurumsal yapılardan, yerel seçkinlerin siyasi sistem üzerindeki baskın konumlarından, yaygın ve sistematik yozlaşmadan, kültürel düzeyde belirlenen ve kamu kurumları tarafından yayılan eşitsizlik ve ayrımcılıktan, yoksulların yeterli düzeyde yönetime katılamamalarından ve hukuk devletine uygun davranılmamasından kaynaklanır. Bu tip problemler varsa kötü ve yetersiz yönetimden hesap verme sorumluluğuna sahip bir kamu yönetimine geçmek için sistematik değişikliklerin yapılması gereklidir. bu değişikliğin yapılabilmesi için şunlar gereklidir:

Kamu yönetimi her seviyede etkinleştirilmeli, yoksulluğu azaltma çabalarına kamu ve özel kesimin yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının da aktif bir şekilde katılmaları sağlanmalıdır, kamu yönetimi demokratikleştirilmeli, hesap verme sorumluluğu ve saydamlık artırılmalıdır. Bu amaç doğrultusunda performans denetimi ve gündeme getirilmelidir, insan hakları güçlendirilmelidir, kamu yönetiminde toplumdaki belirli kişi ve gruplara yönelik her türlü ayrımcılık ortadan kaldırılmalıdır, demokratik katılım geliştirilmeli, yargının tarafsızlığı ve hukuk devleti ilkesi güçlendirilmelidir (Aktan ve Vural 2002a:7).

4.8. Kadınların Yoksulluğunun Azaltılması

Sürdürülebilir büyüme yoksulluğun azaltılmasında çok önemli olsa da büyüme sonucunda ortaya çıkan yararlardan tüm hanehalkı ya da hane halkının tüm üyeleri otomatik olarak faydalanamamaktadır. Hanehalkı üyeleri arasında çocuklar, kadınlar ve yaşlılar daha güçsüz bir konumdadırlar ve daha yoksuldurlar. Bu nedenle hanehalkının homojen bir yapıda olduğu kabul edilmemelidir. Yoksulluğu azaltmaya yönelik stratejilerde kadın-erkek arasındaki eşitsizlikler ve kadın yoksulluğu dikkate alınmalıdır. Kadın yoksulluğunun azaltılması için şunlar yapılmalıdır:

Eşi ölmüş, boşanmış veya yalnız yaşayan kadınların karşı karşıya kaldıkları yoksulluk riskini ve yoksulluğu azaltmak için kadın sivil toplum örgütleri güçlendirilmeli; barınma yoksulluğunu azaltacak tedbirler alınmalı; kadınların sağlık ve eğitim hizmetleri ile temiz su ve enerjiye erişimleri güçlendirilmelidir, kadınların iktisadi varlıklara erişimlerini artırıcı ve siyasi hayata katılımları önündeki muhtemel engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik hukuki düzenlemelere gidilmeli ve kadınların sosyal ve kültürel hayata katılım süreci hızlandırılmalıdır.

4.9. Kentsel Yoksulluğun Azaltılması

Kentsel alanlarda yaşayan yoksulların karşılaştıkları en önemli sorunlar barınma yoksulluğu, işsizlik ve güvenlidir. Bu nedenle büyümeyi hızlandıran siyasal ve ekonomik istikrarın sürdürülebilir olmasını sağlayan tüm politikalar kentsel yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunur. Bununla birlikte, kentsel yoksulluğun azaltılması için şu önlemler alınmalıdır (Aktan ve Vural 2002a:9).

Kentlerdeki barınma probleminin çözülmesi için yerel yönetimlerin yetkileri artırılmalı ve büyük kentlerde mücavir alanlar içinde kalan kamu arazileri yerel yönetimlere devredilmelidir, kamu kurum ve kuruluşlarına ait lojmanlar kentsel alanlardaki yoksulların ve marjinal gruplar, sakatlar, yaşlılar ve ailenin geçimini temin eden aile reisinin kadın olduğu muhtaç durumdaki ve dezavantajlı bir konumda bulunan kişilere tahsis edilmek üzere ilgili kamu birimine veya belediye

yönetimlerine devredilmelidir, köyden kente göçü önleyecek aktif politikalar yürürlüğe konulmalıdır, mesleki eğitime ağırlık verilerek kentlerdeki işgücü çağdaş gereklere uygun bir şekilde eğitilmeli ve kamunun teknoloji ve araştırma-geliştirme faaliyetlerine yönelik katkısı artırılmalıdır, geleneksel dayanışma bağlarının zayıflamasından kaynaklanan güvenlik sorununun çözümü için sosyal dayanışmayı artırıcı ve özellikle vakıflar olmak üzere, sivil toplum örgütleri güçlendirilmelidir.

4.10. Çocuk Yoksulluğunun Azaltılması

Çocuk yoksulluğunun önlenmesi için şu önlemler alınabilir:

Zorunlu eğitim süresi uzatılmalı; zorunlu eğitim mesleğe yöneltilmeli ve orta öğretimde eleme sistemi uygulamaya konulmalıdır, çocuk işçi çalıştırma yaşı uluslararası anlaşmalara uygun bir şekilde 15 yaşa yükseltilmelidir, mesleki eğitimde öğrencilere kredi olanakları sağlanmalı ve mesleki eğitim almış öğrencilerin istihdamını kolaylaştıracak yasal düzenlemelere gidilmelidir, parasız yatılı uygulamaları eğitimde yaygınlaştırılmalı ve temel eğitimin etkinliğinin artırılması ve daha kaliteli eğitimin daha az maliyete gerçekleştirilebilmesi için belediyelerin temel eğitim alanında faaliyet göstermelerine olanak tanınmalı ve özel kesimin bu alandaki faaliyetlerini zorlaştıracak her türlü engel ortadan kaldırılmalıdır, özellikle yoksul bölgelerde ve kent varoşlarında olmak üzere beslenme yetersizliğini önlemek için “okul beslenme programları” yürürlüğe konulmalıdır (Aktan ve Vural 2002a:9).

4.11. Mikro kredi projesi

Ekonomik büyüme tek başına bir ekonomideki yoksulluk ve işsizliğin azaltılmasını sağlamamaktadır. Bunun yanında bazı farklı uygulamaların da yapılması gerekir. Bunlar paralel veya tek tek de yürütülebilir. Bunlardan ilki, mikro kredi uygulamasıdır. İkincisi, vatandaşlık geliri olarak adlandırılan ve bir ülkede yaşayan tüm vatandaşların o ülkenin vatandaşı olmaktan dolayı milli gelirden asgari bir pay almalarını ortaya koyan bir yaklaşımdır. Üçüncüsü de, hanehalkı reislerinin istihdamının sağlanmasıdır. Vasıfları nedeniyle işgücü piyasasında iş bulma olanağı

düşük olan yoksul hanehalklarının reislerine kamunun istihdam sağlamasına dayanan bu uygulama, Hindistan ve Arjantin’de uygulanmıştır.

Mikro kredi uygulaması, esas olarak, yoksul insanların kendilerine gelir getirecek bir ekonomik faaliyette bulunmak üzere verilen küçük bir sermayedir. Bangladeş’te uygulanmaya başlanan bu uygulama ABD’de dahi uygulama alanı bulmuş ve giderek artan bir şekilde başvurulan bir yol haline gelmiştir. Bu uygulamada kredi geri dönüş oranları da %100’e yakın değerlerdedir.

Bu uygulamanın ilk aşamasını, belirli bir yerleşim bölgesinde yaşayan aşırı yoksul bireyler tespit edilmesi oluşturmaktadır. Tespit edilen bu bireylere (en azından Türkiye’de Diyarbakır’da uygulandığı haliyle) hiçbir şekilde hukuki dönüşü olmayan kredilerin kullandırılmasıyla devam etmektedir. Uygulamada grup oluşturulmasının nedeni, kefalet mekanizmasını oluşturmak değil, grup baskısının yaratılmasının amaçlanmasıdır. Zira sistemde hiçbir şekilde kefalet uygulaması bulunmamaktadır. Kefalet olmamasına rağmen, krediyi kullanan kişi, gelir elde etmeye başladıktan sonra belirli periyotlarda geri ödemesini yapmaktadır.

4.12. Kamusal Sosyal Yardım Programları

Kendi elinde olmayan nedenlerden dolayı yoksul olarak doğan veya sonradan yoksullukla yüzleşen ve yardıma muhtaç hale gelen kişilere, yaşamını devam ettirmesini sağlamak için çoğu zaman devlet bütçesinden tek taraflı yapılan karşılıksız maddi desteklerdir.

Kamusal sosyal yardım programları, sosyal güvenlik sistemlerinin eksiklerini tamamlamakta ve tamamlayıcı bir rol üstlenerek devreye girmektedir. Sosyal güvenliğe dahil olsun veya olmasın, düşük gelir düzeyine sahip ve değişik nedenlerle sosyal giderleri fazla olan yoksullara ayni ve nakdi yardım yapılmaktadır.

İktisadi sosyal siyaset doktrinine göre, birincil gelir dağılımının meydana getirdiği yoksulluk riskinin ortadan kaldırılması, mevcut kaynakların dağıtılması ile

olanaklıdır. Sosyal devlet, sosyal politika çerçevesinde Kamusal Sosyal Yardım Programlarını da içeren dağıtım kanalları ile ikincil gelir dağılımını sağlamaktadır. Böylece, birincil gelir dağılımından daha adil bir sonuç elde edilmektedir.

4.13. Aktif İstihdam ve Mesleki Eğitim Politikaları

İstihdam politikaları, devletin, işsizlik sorununu çözmek, işsizlerin sayısını azaltmak amacıyla, iş alanlarının açılması ve emek talebinin artmasına yönelik uyguladığı politikalarıdır.

Gelişmiş ülkelerin bazılarında, aktif istihdam politikaları ile yeni teknolojilerin gerektirdiği mesleki eğitim programları, esnek çalışma olanakları, sosyal güvenlik sistemi prim oranları ve vergi oranlarının düşürülmesi gibi reel sektör yatırımlarını ve üretime dönük yöntemlerle istihdamın artırılması hedeflenmektedir. Bu politikalar kapsamında genel olarak, işletmelere ve KOBİ'lere dolaylı veya dolaysız şekilde sübvansiyonlar ve rekabet artırıcı teknolojik destek verilmesi, yatırımlar için ucuz arazi tahsisi ve kredisi sağlanması, kamu tarafından finanse edilen iş eğitimi ve işe alıştırma programlarının düzenlenmesi, işsizlikten en fazla etkilenen ve uzun süreli işsiz olanlara iş deneyimi kazandıracak programların ve vasıflı işgücü yetiştirme kurslarının uygulanması, özürlü istihdamını kolaylaştıran düzenlemelerin yapılması gibi uygulamalar yapılmaktadır.

4.14. Sosyal Konut Politikası

Bu politikalar, temel sosyal ihtiyaçlardan oran barınma ihtiyacını karşılayamayan kişilerin bu ihtiyacını karşılayabilmesi için uygulanan politikalarıdır. Hedefi, her aileyi, ekonomik durumuna uygun, ödeyebileceği fiyatta, sağlık, güvenlik sağlayacak konutlara kavuşturmasıdır.

Sosyal devletlerin bu politika çevresinde inşa ettiği konutların barınma şartları ve mimarileri standartlara uygun şekildedir, çevreyle uyumludur ve kira ve satış bedelleri piyasanın altında yer almaktadır.

Türkiye’de Kamusal Sosyal Yardım Programları genellikle süreklilik arz etmeyen uygulamalardır. Ayrıca kapsam olarak çok dar bir çerçeveye sahiptir. Sosyal güvenlik sistemi çerçevesinde yalnızca mutlak olarak yoksul olanlar yani gelirden tamamı ile yoksun olanlar faydalanmaktadır.

Türkiye’de KSY kapsamında değerlendirilebilecek düzenlemeler şunlardır.

Afetlerden zarar gören muhtaçların korunması

Afetler sonucu yeme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamayan kişilere karşılıksız nakdi ödemeler yapılması ve aynı olarak tedavilerinin yapılması şeklinde uygulanmaktadır. Benzer şekilde doğal afetler sonucu, zirai açıdan zarara uğrayan, ürün ve üretim olanakları bozulan ve muhtaç hale gelen ve tek geçim kaynağı ziraat ve hayvancılık olanlara nakdi ve aynı yardımlar yapılmaktadır. Bu, kredi verme, teknik yardım yapılması, geçimini sağlayamayacak düzeyde ise, karşılıksız mal ve para yardımı yapılması şeklinde olmaktadır.

Bununla birlikte, yaslarca düzenlenmiş bir biçimde, 65 yaş ve üzerinde olan, kendisine bakmakla yükümlü kimsesi bulunmayan kişilere ve 65 yaşından küçük olsa da sakat veya başkasının yardımı olmadan yaşamını devam ettiremeyecek kadar güçsüz olanlara belirli bir düzeyde aylık bağlanmaktadır.

Yoksulluğa karşı mücadelesi şu üç ekseninde de tartışılabilir:

Dolaylı Yaklaşım: Büyüme ile yoksulluk arasında ilişki kurar. Kaynakların büyüme için kullanılması gerektiğini ve elde edilen büyüme ile yoksulların gelirinde ve yaşam standartlarında iyileştirmeler sağlanabileceğini ortaya koyar. Büyüme sürecinde gelir dağılımında meydana gelen değişiklikler ve bunun yoksulluk üzerindeki etkisini ortaya koyar (Bhagwati, J. N., 1988:539).

Dolaysız Yaklaşım: Beslenme, sağlık, eğitim ve konut gibi temel ihtiyaçlar gibi yoksulların yaşam standartlarıyla ilgili konularda hükümetlerin uyguladığı

politikaları ve bu politikalar aracılığıyla yoksullara sağladığı transferleri incelemektedir.

Radikal Reform: Üretim araçları mülkiyetinin ve üretim ilişkilerinin yeniden yapılandırılarak eşitlikçi bir kimlik kazandırılması amaçlanmaktadır (Şenses, 2003:220).

4.15. Dolaylı Yaklaşım

Ekonomik büyümenin, özellikle de hızlı ekonomik büyümenin yoksullukla mücadelede etkili olduğu uzun yıllar boyunca ortaya çıkarılmıştır. Büyüme ile yoksulluk arasındaki ilişkinin iki ana unsuru vardır. İlki, büyümenin eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerin sunulma kapasitesini ve istihdam olanaklarını arttırması beklenir. İkincisi de büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisidir (Pissrides, 1991:225).

Büyüme hızı, kısa dönemde işgücü piyasaları göstergeleri yoluyla özellikle gençler ve niteliksiz işgücü üzerinde yoksulluk açısından daha etkili olmaktadır.

Büyüme sürecinde uygulanan politikalar ve büyüme sonucu gelirde meydana gelen artışın bölüşümü ve bunun sonucunda yoksulların durumunda meydana gelen değişim de büyüme yoksulluk ilişkisinde önemlidir (Timmer, 1994:262).

Büyüme yoksulluk ilişkisinde, tarımsal gelişme de önemli bir yere sahiptir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde yoksulların büyük bir kısmını tarım sektöründe veya buna yüksek oranda bağlantılı sektörlerde çalışanlar oluşturmaktadır. Ayrıca tarım sektörü, temel gıda ürünlerinin üretildiği emek yoğun bir sektördür. Burada yoksulluğu azaltmak için yapılabilecek şeylerden birisi ürün çeşitliliğini arttırmak ve buna dayalı bir tarımsal kalkınma politikası izlemektir. Bir diğeri ise, küçük toprak sahiplerine öncelik veren teknolojik ve altyapı iyileştirmeleridir.

Büyüme süreci içerisinde yoksulluğun azaltılması için küçük ve orta ölçekli işletmelere önem verilmesi gerekmektedir ve onları destekleyici politikalar hayata

geçirilmelidir. Bu tür işletmeler emek yoğun özellik taşırlar ve istihdam yaratıcı etkileri vardır (Islam, 1992:116).

Büyüme süreci gelir dağılımındaki eşitsizlikleri artırıyorsa, büyümenin yoksulluğun azaltılması konusundaki olumlu etkileri azalır. Bundan dolayı, hızlı bir büyüme süreci öncesinde gelir dağılımını düzeltici politikalar uygulanması, olumlu etkilerin artırılması için bir önkoşul olarak değerlendirilmektedir.

4.16. Dolaysız Yaklaşım

4.16.1. Radikal Reform

Kaynakların köklü bir biçimde yeniden dağıtımı, eşitsizliklerin giderilerek yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynayabilir.

Yeniden dağıtım politikaları arasında toprak reformu, yoksulların krediye erişimini arttırarak, toprak verimliliğinin üretim ve istihdamın artmasına ve kötü beslenme eğiliminin azalmasına katkıda bulunmaktadır (Bardhan, 1996:1349).

Bunun yanında, kiracılık ve yarıcılık gibi sistemlerin önemli olduğu yapılarda bunlardan doğan hakların yasal sözleşmelerle güvence altına alınması benzer etkiler yaratmaktadır. Aslında, toprak reformunun başarısı, toprak reformunu yoksulluk açısından etkili kılacak miktarda dağıtılacak toprak bulunmasıyla yakından ilgilidir.

Karşılaştığı siyasi engellere karşın, toprak reformu, toprak mülkiyetinin çok eşitsiz bir şekilde dağıtıldığı, topraksız ya da çok az topraklı köylülüğün hakim olduğu tarımsal yapılarda yoksulluğun azaltılması için en etkili araçlardan biri olarak ön plana çıkmaktadır.

4.16.2. Kamu Harcamaları

Sanayileşmiş ülkelerde özellikle 2. dünya savaşı sonrasında refah devleti kavramının ön plana çıkması ve bu bağlamda uygulanan politikalar yoksullukla mücadelede çok önemli roller üstlenmiştir. Özellikle sosyal güvenlik ve yardım

programlarının rolü çok önemlidir (Blank ve Card, 1993:321). Sosyal güvenlik ve yardımlara ilişkin politikaların başarısı ülkelerin yapısına göre değişmektedir. Örneğin, yoksulluk oranının düşük olduğu bunun yanında transfer oranının yüksek olduğu ülkelerde başarı yüksek iken, yoksulluğun görece yüksek olduğu ve özellikle de transfer oranının düşük kaldığı ülkelerde başarı daha düşük seviyelerde kalmıştır. Burada kullanılan en yaygın ölçüt ise, politikaların uygulanması sonucu yoksulluktan çıkanların sayısının transfer öncesindeki yoksul nüfusa oranıdır (Vandenbosch, vd., 1993:254). Bu tür dolaysız politikalar arasındaki farklılıklar göz ardı edilmektedir. Aksine, yoksulların bugünkü durumunu iyileştirmeye yönelik olarak tüketimi arttırıcı politikalarla, fiziksel ve beşeri sermayelerine katkı sağlayacak daha uzun erimli politikaların ayrıştırılması gerekir (Islam, 1992:451). Fiziksel ve beşeri sermayeye katkı sağlayan, sağlık ve eğitim ile ilgili politikalar, bu alandaki verimliliklerinin büyümeye katkı sağlamasının yanında, yoksulların bu süreçte yaratılan istihdam ve diğer gelir kazandırıcı olanaklardan faydalanmalarını daha kolay bir şekilde sağlamaktadır (Islam, 1992a:120).

Kamu harcamalarının bu iki alana kanalize edilmesi ilk başta yerinde gözükse de, burada iki konu üzerinde durulması gerekmektedir. İlki, kamu harcamaları içinde bu tür harcamaların payındaki artışın, hizmetlere erişimin beklendiği gibi olmasını gerektirmediğidir. Harcamaların arttığı bir dönemde bu harcamalar sonucu elde edilen sonuçlar yoksulların erişiminin kısıtlı olduğu veya hiç olmadığı bir alana yapılmış olabilir. Örneğin eğitim alanındaki harcamalar temel eğitim yerine yüksek öğretime kanalize edilmiş olabilir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde, bu çeşit bir uygulama yoksulların eğitim olanaklarında bir artışın sağlanamamasına veya göz ardı edilebilecek düzeyde düşük bir artışı ortaya koyabilmektedir. İkinci olarak, harcamalardaki artışın verilen hizmetlerin kalitesiyle ilgili bir bilgi içermemesidir. Bu nedenle, uygulamalarda hedeflenen noktaya ulaşılmasında kalitenin de göz önüne alınması gerekir (Rao, 1992:260).

DÖRDÜNCÜ KESİM

TÜRKİYE'DE YOKSULLUK

5. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK

Çalışmanın bu bölümünde Kale (2007)'nin çalışmasında Türkiye için İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) Düzey 2'de ortaya koyduğu bölgesel yoksulluk düzeyleri ele alınacaktır.

5.1. TÜİK 2004 Yoksulluk Araştırması'na Göre Türkiye'de Yoksulluk

Yoksulluk Araştırması sonuçlarının elde edildiği Hanehalkı Bütçe Anketi Türkiye'deki kurumsal olmayan nüfusun tamamındaki fertleri kapsamaktadır. Çalışma, örnek olarak seçilen hanehalklarının bir takvim ayı boyunca haftalık ziyaret edilmesi ile gerçekleştirilmektedir. Bu anket ile hanede yaşayan bireylerin bir ay boyunca yaptığı harcamalar toplamı ve aylık ve yıllık gelirler toplamı elde edilmektedir. Elde edilen harcama kayıtları gıda ve gıda dışı olarak ayrılmaktadır. Burada sadece satın alınarak tüketilen maddeler değil hane tarafından üretilen veya haneye hediye veya yardım olarak gelen maddeler de kapsamaktadır. Anketin gelir kısmında hane geliri; nakdi ve aynı ücret geliri, tarım dahil olmak üzere kendi hesabına çalışanların gelirleri ve sermaye gelirleri aylık ve yıllık olarak derlenmektedir. Ayrıca kamu sektöründen veya özel sektörden emekli maaşı, işsizlik ödemesi ve diğer sosyal güvenlik ödemeleri gibi gelir kalemleri ile hanede üretilen malların hesaplanan değeri de gelir toplamında yer almaktadır.

Türkiye'de 2002-2004 dönemine ait yoksulluk oranları aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir.

Çizelge 5.1'e göre Türkiye genelinde hem gıda hem de gıda dışı yoksulluk düşmekte iken kentsel yerleşim yerleri de bununla paralel bir yol izlemektedir. Dikkat çeken nokta kırsal kesimde yıllar itibariyle bir artış trendi gözükmektedir. Özellikle gıda yoksulluğundaki artış hem oransal hem de nicel açıdan dikkat çekicidir.

Çizelge 5.1. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları 2002-2004

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)								
	Türkiye			Kent			Kır		
	2002	2003	2004	2002	2003	2004	2002	2003	2004
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	1,29	0,92	0,74	0,62	2,01	2,15	2,36
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26,96	28,12	25,60	21,95	22,30	16,57	34,48	37,13	39,97
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı*	0,20	0,01	0,02	0,03	0,01	0,01	0,46	0,01	0,02
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı*	3,04	2,39	2,49	2,37	1,54	1,23	4,06	3,71	4,51
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı*	30,30	23,75	20,89	24,62	18,31	13,51	38,82	32,18	32,62
Görelî yoksulluk**	14,74	15,51	14,18	11,33	11,26	8,34	19,86	22,08	23,48

Kaynak: TÜİK 2004 Yoksulluk Çalışması, 2006

Çizelge 5.2. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksul Fert Sayısı 2002-2004

Yöntemler	Yoksul fert sayısı (bin kişi)								
	Türkiye			Kent			Kır		
	2002	2003	2004	2002	2003	2004	2002	2003	2004
Gıda yoksulluğu (açlık)	926	894	909	376	311	269	550	584	640
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	18 441	19 458	17 991	9 011	9 377	7 146	9 429	10 081	10 846
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı*	136	9	11	10	5	5	126	4	5
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı*	2 082	1 655	1 752	971	648	529	1 111	1 007	1 223
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı*	20 721	16 433	14 681	10 106	7 696	5 827	10 615	8 737	8 854
Görelî yoksulluk**	10 080	10 730	9 967	4 651	4 734	3 596	5 430	5 996	6 371

Kaynak: TÜİK 2004 Yoksulluk Çalışması, 2006

* 1\$'ın satın alma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2002 yılı için 618 281 TL; 2003 yılı için 732 480 TL; 2004 yılı için ise 780 121 TL kullanılmıştır.

** Eşdeğer fert başına harcamanın medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

Hanehalkı büyüklüğünün yoksulluğu nasıl etkilediğine bakıldığında hem hane hem de fert düzeyinde en az yoksulluk 3-4 kişiden oluşan hanelerde görülmekte, bunu 1-2 kişinin oluşturduğu haneler takip etmektedir. 7 ve üzeri büyüklükteki hanelerde ise yoksulluk oranı %51,06 ile en yüksek düzeydedir. 7 ve

daha fazla üyesi olan hanelerdeki fertlerin de %51,97'si yoksulluk sınırının altında yer almaktadır (Çizelge 5.3 ve Çizelge 5.4).

Çizelge 5.3. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Hane Yoksulluk Oranı

Hanehalkı büyüklüğü	Hane								
	2002			2003			2004		
	Toplam sayı (bin)	Yoksul sayısı (bin)	Yoksul oranı (%)	Toplam sayı (bin)	Yoksul sayısı (bin)	Yoksul oranı (%)	Toplam sayı (bin)	Yoksul sayısı (bin)	Yoksul oranı (%)
TÜRKİYE	16 447	3 693	22.45	16 744	3 854	23.02	17 097	3 533	20.67
1-2	3 269	540	16.51	3 286	441	13.41	3 400	493	14.49
3-4	7 507	1 229	16.37	7 731	1 321	17.08	8 012	1 099	13.71
5-6	4 026	1 169	29.03	4 060	1 286	31.67	4 059	1 112	27.40
7+	1 645	756	45.95	1 668	807	48.41	1 625	830	51.06
KENT	10 093	1 754	17.38	10 687	1 976	18.49	10 928	1 409	12.90
1-2	1 807	131	7.24	2 036	177	8.71	2 109	137	6.49
3-4	5 014	649	12.94	5 500	825	15.01	5 666	486	8.58
5-6	2 449	635	25.94	2 426	694	28.61	2 386	496	20.77
7+	823	339	41.15	724	279	38.48	767	291	37.91
KIR	6 353	1 939	30.52	6 058	1 878	31.01	6 168	2 124	34.43
1-2	1 462	409	27.97	1 250	263	21.06	1 291	356	27.54
3-4	2 493	580	23.27	2 231	495	22.19	2 346	613	26.12
5-6	1 576	533	33.83	1 634	592	36.22	1 672	616	36.85
7+	821	417	50.75	943	529	56.03	858	539	62.82

Kaynak: TÜİK 2004 Yoksulluk Çalışması, 2006

Hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk oranının artması, yukarıda da açıklandığı gibi, haneye yeni katılan ferdin büyük bir olasılıkla yeni doğan bir fert olması ve yoksullukla yüzleşme olasılığının daha fazla olması ve hanedeki bağımlılık oranını arttırması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Hanehalkı büyüklüğü 7 fert ve üzerinde olan hanelerde yoksulluğun ağırlıklı olarak kırsal kaynaklanmakla birlikte Türkiye genelinde %50'nin üzerinde olması dikkat çekmektedir.

Çizelge 5.4. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Fert Yoksulluk Oranı

Hanehalkı büyüklüğü	Fert								
	2002			2003			2004		
	Toplam sayı (bin)	Yoksul sayısı (bin)	Yoksul oranı (%)	Toplam sayı (bin)	Yoksul sayısı (bin)	Yoksul oranı (%)	Toplam sayı (bin)	Yoksul sayısı (bin)	Yoksul oranı (%)
TÜRKİYE	68 393	18 441	26.96	69 196	19 458	28.12	70 274	17 991	25.60
1-2	5 872	967	16.48	5 953	804	13.50	6 153	859	13.96
3-4	26 942	4 495	16.68	27 564	4 819	17.48	28 691	3 969	13.84
5-6	21 651	6 380	29.47	21 693	6 951	32.04	21 667	6 010	27.74
7+	13 927	6 598	47.38	13 986	6 884	49.22	13 762	7 152	51.97
KENT	41 048	9 011	21.95	42 044	9 377	22.30	43 136	7 146	16.57
1-2	3 201	229	7.16	3 648	326	8.93	3 770	228	6.06
3-4	17 994	2 382	13.24	19 614	3 014	15.37	20 281	1 774	8.75
5-6	13 074	3 461	26.47	12 906	3 743	29.00	12 688	2 666	21.01
7+	6 778	2 939	43.36	5 876	2 295	39.05	6 397	2 477	38.71
KIR	27 345	9 429	34.48	27 152	10 081	37.13	27 138	10 846	39.97
1-2	2 671	738	27.64	2 305	478	20.73	2 383	631	26.46
3-4	8 948	2 113	23.61	7 950	1 805	22.70	8 410	2 195	26.10
5-6	8 577	2 919	34.03	8 787	3 208	36.51	8 980	3 344	37.24
7+	7 150	3 659	51.18	8 110	4 590	56.59	7 365	4 676	63.49

Kaynak: TÜİK 2004 Yoksulluk Çalışması, 2006

Hanehalkı türüne “ataerkil ve geniş aile”lerde yoksulluk en fazla oranda görülmektedir. 2004 yılı için tüm Türkiye’de bu tip ailelerin %28,16’sı yoksulluk sınırının altında yer almaktadır. Kentsel yerlerde de ataerkil ve geniş aileler, %16,79’luk oranla en fazla yoksulluğun görüldüğü aile tipidir. Kırsal yerlerde ise bu tip aileler %39,92 oranıyla ikinci en çok yoksulluğun görüldüğü aile tipidir (Çizelge 5.5).

Çizelge 5.5. Hanehalkı Türüne Göre Hane Yoksulluk Oranı

Hanehalkı türü	Hane								
	2002			2003			2004		
	Toplam sayı	Yoksul sayısı	Yoksul oranı	Toplam sayı	Yoksul sayısı	Yoksul oranı	Toplam sayı	Yoksul sayısı	Yoksul oranı
	(bin)	(bin)	(%)	(bin)	(bin)	(%)	(bin)	(bin)	(%)
TÜRKİYE	16 447	3 693	22.45	16 744	3 854	23.02	17 097	3 533	20.67
Çekirdek aile	11 779	2 421	20.55	11 966	2 629	21.97	12 425	2 343	18.86
Ataerkil veya geniş aile	2 952	888	30.08	3 193	922	28.87	3 115	877	28.16
Tek yetişkinli aile	1 585	365	23.01	1 470	290	19.70	1 415	289	20.40
Diğer	131	20	15.28	115	14	12.25	141	24	17.07
KENT	10 093	1 754	17.38	10 687	1 976	18.49	10 928	1 409	12.90
Çekirdek aile	7 569	1 248	16.49	7 917	1 462	18.46	8 220	1 005	12.22
Ataerkil veya geniş aile	1 345	341	25.34	1 652	364	22.04	1 584	266	16.79
Tek yetişkinli aile	1 074	156	14.49	1 023	144	14.03	1 008	124	12.30
Diğer	106	9	8.91	95	6	6.83	117	15	12.61
KIR	6 353	1 939	30.52	6 058	1 878	31.01	6 168	2 124	34.43
Çekirdek aile	4 210	1 173	27.85	4 049	1 167	28.82	4 206	1 339	31.83
Ataerkil veya geniş aile	1 607	547	34.04	1 541	558	36.19	1 531	611	39.92
Tek yetişkinli aile	511	209	40.92	447	146	32.70	407	165	40.46
Diğer	25	11	42.20	21	8	37.21	24	9	38.46

Kaynak: TÜİK 2004 Yoksulluk Çalışması, 2006

Çizelge 5.6. Hanehalkı Türüne Göre Fert Yoksulluk Oranı

Hanehalkı türü	Fert								
	2002			2003			2004		
	Toplam sayı	Yoksul sayısı	Yoksul oranı	Toplam sayı	Yoksul sayısı	Yoksul oranı	Toplam sayı	Yoksul sayısı	Yoksul oranı
	(bin)	(bin)	(%)	(bin)	(bin)	(%)	(bin)	(bin)	(%)
TÜRKİYE	68 393	18 441	26.96	69 196	19 458	28.12	70 274	17 991	25.60
Çekirdek aile	46 362	11 108	23.96	46 505	12 306	26.46	48 336	11 238	23.25
Ataerkil veya geniş aile	18 234	6 249	34.27	19 108	6 240	32.66	18 625	5 965	32.03
Tek yetişkinli aile	3 456	1 022	29.56	3 292	874	26.55	2 974	719	24.18
Diğer	341	61	17.94	291	38	13.12	338	69	20.29
KENT	41 048	9 011	21.95	42 044	9 377	22.30	43 136	7 146	16.57
Çekirdek aile	30 281	6 063	20.02	30 373	6 644	21.87	31 612	4 931	15.60
Ataerkil veya geniş aile	8 010	2 381	29.73	9 208	2 282	24.78	9 068	1 810	19.96
Tek yetişkinli aile	2 469	527	21.34	2 217	432	19.47	2 167	355	16.37
Diğer	287	40	13.95	246	20	8.29	289	50	17.23
KIR	27 345	9 429	34.48	27 152	10 081	37.13	27 138	10 846	39.97
Çekirdek aile	16 081	5 045	31.37	16 132	5 662	35.10	16 724	6 307	37.71
Ataerkil veya geniş aile	10 223	3 868	37.84	9 900	3 959	39.99	9 557	4 156	43.48
Tek yetişkinli aile	987	495	50.10	1 076	442	41.14	808	365	45.12
Diğer	54	21	39.42	45	18	39.55	49	19	38.46

Kaynak: TÜİK 2004 Yoksulluk Çalışması, 2006

Fertler bazında bakıldığında ise, en çok fert yoksulluğunun %32,03 ile ataerkil ve geniş ailelerden oluşan hanehalklarında, en az fert yoksulluğunun da %23,25 ile çekirdek ailelerden oluşan hanehalklarında rastlandığı görülmektedir (Çizelge 5.6).

Hanehalkı fertlerinin işteki durumuna göre yoksulluk oranları incelendiğinde, yoksulluğun oransal olarak en fazla görüldüğü kesimler sırasıyla ücretsiz aile işçisi ve yevmiyeli olarak çalışanlardır. Bu kesimlerde 2004 yılı için yoksulluk sırasıyla, %38,73 ve %37,52'dir. Ücretsiz aile işçileri içinde yoksulluk sınırı altında olanların oranı 2002-2004 dönemi içerisinde artış göstermiş, buna karşın yevmiyeli çalışanlar

arasındaki yoksulların oranında bu dönem içerisinde bir azalma olduğu görülmektedir. 2002'deki %45,01 değerinden 2004'te %37,52'ye gerilemiştir. Hanelerde yaşayan 15 yaşından küçük fertler de yoksullukla karşı karşıyadır. Bu fertlerin %24,02'si 2004 itibariyle yoksulluk sınırının altında yer almaktadır. Yoksulluğun en az oranda görüldüğü iki grup ise sırasıyla işverenler ve ücretli maaşlı çalışanlardır. İşverenlerin %6,94'ü, ücretli maaşlıların da %10,35'i yoksulluk sınırının altındadır. Kentsel yerlerde Türkiye geneline paralel bir görüntü vardır. Ancak ücretsiz aile işçileri içinde yoksulluk çok az bir düzeydedir. Ücretsiz aile işçilerinin kentsel nüfus kompozisyonu içerisindeki oranı da dikkate alınırsa orandaki bu düşüş mantıklı görünmektedir. Kırsal yerlerde ise 15 yaşından küçük fertlerin yarısı (%49,34) yoksulluk sınırı altında yaşamaktadırlar. Yevmiyeli olarak çalışanların da yoksullukla karşılaşma oranları buna çok yakındır (%47,15). Kırsal yerlerde nüfus kompozisyonu içerisinde önemli bir yer tutan ücretsiz aile işçilerinde de oran yüksekti (%41,79) (Çizelge 5.7).

Çizelge 5.7. Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumlarına Göre Yoksulluk Oranları 2002-2004

İşteki durum	Fert yoksulluk oranı								
	Türkiye			Kent			Kır		
	2002	2003	2004	2002	2003	2004	2002	2003	2004
Toplam	26.96	28.12	25.60	21.95	22.30	16.57	34.48	37.13	39.97
15 ve daha yukarı yaştaki fertler									
İstihdamdaki fertler									
Ücretli maaşlı	13.64	15.28	10.35	12.24	14.27	8.79	18.31	19.03	16.71
Yevmiyeli	45.01	43.09	37.52	44.82	40.24	28.65	45.29	47.29	47.15
İşveren	8.99	8.84	6.94	6.73	8.14	3.82	15.26	10.58	15.58
Kendi hesabına	29.91	32.38	30.48	21.75	24.36	16.13	33.38	35.98	37.04
Ücretsiz aile işçisi	35.33	38.51	38.73	27.94	18.59	11.30	36.67	41.01	41.79
İşsizler	32.44	30.97	27.37	22.99	28.20	22.74	62.56	38.84	38.12
Ekonomik olarak aktif olmayanlar	22.15	22.82	20.95	18.53	19.32	14.10	30.14	30.58	36.59
15 yaşından küçük fertler	34.55	37.04	34.02	30.59	30.43	24.22	41.10	46.44	49.34

Kaynak: TÜİK 2004 Yoksulluk Çalışması, 2006

Sektörel açıdan yoksulluğun dağılımında, tarım sektörü içinde yoksullukla karşı karşıya olan fertlerin oranı 2002-2004 döneminde artan bir trend izleyerek

%40,88 değerine ulaşmıştır. En düşük yoksulluk oranı %12,36 ile hizmet sektöründedir, sanayi sektöründe de yoksulluk oranı %15,64 düzeyindedir. 15 yaşından küçük fertlerin ise %34,02'si yoksulluk sınırının altındadır. Kentsel yerleşim yerlerinde sektörel olarak yoksulluk en fazla 15 yaşından küçük fertlerde görülmektedir. En az yoksulluk ise %10,62 ile hizmet sektöründedir. Kırsal yerlerde 15 yaşından küçük fertlerin yarısı (%49,34) yoksulluk sınırının altındadır. Burada tarım sektöründe yoksulluk da çok fazladır. Bu sektörde çalışan fertlerin %42,32'si yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır (Çizelge 5.8).

Çizelge 5.8. Hanehalkı Fertlerinin Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk Oranları 2002-2004

Sektör	Fert yoksulluk oranı								
	Türkiye			Kent			Kır		
	2002	2003	2004	2002	2003	2004	2002	2003	2004
Toplam	26.96	28.12	25.60	21.95	22.30	16.57	34.48	37.13	39.97
15 ve daha yukarı yaştaki fertler									
İstihdamdaki fertler									
<i>Tarım</i>	36.42	39.89	40.88	33.74	26.42	19.59	36.77	40.91	42.32
<i>Sanayi</i>	20.99	21.34	15.64	18.75	19.31	11.86	25.87	28.02	27.69
<i>Hizmet</i>	25.82	16.76	12.36	21.90	16.03	10.62	34.16	18.95	18.01
İşsizler	32.44	30.97	27.37	22.99	28.20	22.74	62.56	38.84	38.12
Ekonomik olarak aktif olmayanlar	22.15	22.82	20.95	18.53	19.32	14.10	30.14	30.58	36.59
15 yaşından küçük fertler	34.55	37.04	34.02	30.59	30.43	24.22	41.10	46.44	49.34

Kaynak: TÜİK 2004 Yoksulluk Çalışması, 2006

Cinsiyet ve eğitim durumunu göz önüne alındığında, 2004 yılı itibariyle yoksullukla en çok okuryazar olmayanların karşı karşıya olduğu ortaya çıkmaktadır. Okuryazar olmayanların %45,11'i yoksullukla karşı karşıyadır. Cinsiyetlere göre de okuryazar olmayanlar yine en üst sıradadır. Yalnızca erkeklerde okuryazar olmayanların yoksullukla karşı karşıya olma yüzdeleri 48,50'dir. Kadınlarda bu oran %44,10'dur. Eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk oranının azaldığı görülmektedir.

Yüksekokul, fakülte ve üstü eğitim seviyesine sahip fertlerde yoksulluk oranı %1,33 gibi çok düşük bir değerdedir. Kentsel yerlerde de eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluğun azaldığı görülmektedir (Çizelge 5.9).

Çizelge 5.9. Hanehalkı fertlerinin cinsiyetine ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranları 2002-2004

Eğitim durumu	Fert yoksulluk oranı								
	2002			2003			2004		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
TÜRKİYE	26.96	26.72	27.19	28.12	27.92	28.31	25.60	25.20	25.98
-6*	33.17	32.92	33.44	37.75	38.24	37.23	34.19	34.19	34.18
OY-*	41.07	46.52	39.61	42.42	47.22	40.95	45.11	48.50	44.10
OY+*	34.60	35.50	33.74	35.87	36.32	35.45	33.67	34.19	33.16
İOK*	26.12	28.06	24.33	27.55	29.81	25.47	24.36	27.50	21.55
İOĞ*	26.47	28.40	24.10	29.56	29.13	29.98	25.49	25.37	25.60
ORD*	18.77	19.49	17.38	18.31	19.66	16.03	13.00	14.95	9.45
LİD*	9.82	10.99	8.24	11.19	12.27	9.73	8.28	9.69	6.39
YOF*	1.57	1.22	2.12	2.66	3.04	2.05	1.33	1.57	0.93
KENT	21.95	21.88	22.03	22.30	22.32	22.29	16.57	16.24	16.87
-6*	31.18	31.20	31.15	31.59	32.33	30.81	24.93	24.80	25.05
OY-*	35.88	39.63	34.82	34.72	38.29	33.62	32.82	37.84	31.32
OY+*	29.96	31.44	28.59	29.61	30.19	29.06	23.74	23.84	23.65
İOK*	21.81	24.07	19.78	23.59	25.67	21.82	15.18	17.58	13.24
İOĞ*	21.22	21.52	21.00	23.60	23.22	23.99	15.77	14.77	16.64
ORD*	13.80	14.47	12.69	15.92	17.88	12.91	9.38	10.18	8.10
LİD*	7.06	8.14	5.72	9.38	10.20	8.35	6.35	7.29	5.16
YOF*	1.07	1.34	0.64	2.19	2.51	1.71	1.03	0.99	1.08
KIR	34.48	34.02	34.92	37.13	36.59	37.65	39.97	39.11	40.79
-6*	36.79	36.09	37.56	46.24	46.23	46.25	49.64	49.92	49.38
OY-*	46.42	54.36	44.41	49.89	56.03	48.04	56.99	58.74	56.46
OY+*	41.13	40.80	41.53	44.35	44.58	44.13	47.16	47.28	47.02
İOK*	31.08	32.43	29.82	32.60	34.61	30.55	35.92	38.59	33.21
İOĞ*	34.25	37.87	29.17	39.05	38.86	39.22	41.91	41.32	42.56
ORD*	30.11	29.05	33.25	23.35	23.03	24.04	22.15	25.30	14.11
LİD*	17.65	18.18	16.75	16.94	18.05	15.01	14.30	16.34	10.90
YOF*	4.37	0.45	9.08	5.38	5.75	4.58	2.90	4.26	0.00

Kaynak: TÜİK 2004 Yoksulluk Çalışması, 2006

* -6: Altı yaşından küçük fertler; OY-: Okur-yazar değil; OY+: Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen; İOK: İlkokul; İOĞ: İlköğretim; ORD: Ortaokul ve orta dengi meslek; LİD: Lise ve lise dengi meslek; YOF: Yüksekokul, fakülte ve üstü

5.2. 2003 Yılı Yoksulluk Analizi¹

Çalışmanın bu bölümünde yer alan açıklamalar 2003 Hanehalkı Bütçe Anketi (HBA) veri seti üzerinde yapılan analizler sonucu oluşturulmuştur. Çalışmada 2003 Hanehalkı Bütçe Anketi veri setinin kullanılma nedeni, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) Düzey 2’de bir analizi amaçlayan bu çalışmanın amacına uygun olarak yeterli örnek hacmine sahip en güncel veri seti olmasıdır.

5.2.1. Ortalama Gelirin Yarısı Yaklaşımına Göre Türkiye 2003 Yoksulluk Profili

Daha önce de bahsedildiği gibi bu yaklaşımda toplumun yarattığı ortalama gelirin yarısı yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir. Bunun altında gelir elde edenlerin yoksul olduğu kabul edilmektedir.

Bu yaklaşıma göre kıyaslama şu şekilde yapılmıştır.

HMI_i : ilgili dönem ve yerleşim yeri (İBBS Düzey 2 ile TR, TR-Kır ve TR-Kent) için hanehalkı medyan gelirinin yarısını (HMI= Household Median Income),

HTI_i : ilgili dönem ve yerleşim yerinde (İBBS Düzey 2 ile TR, TR-Kır ve TR-Kent) örnek hanehalkının toplam kullanılabilir gelir değerini,

i = Yerleşim yerlerini (İBBS Düzey 2 ile TR, TR-Kır ve TR-Kent) göstermektedir.

$HMI_i \leq HTI_i$ ise hanehalkı yoksul değil,

$HMI_i > HTI_i$ ise hanehalkı yoksul olarak kabul edilmektedir.

2003 Hanehalkı Bütçe Anketi tam veri seti üzerinden yapılan hesaplamalarda veri öncelikle yerleşim yeri bazında ayrıştırılmış, daha sonra her bir yerleşim yeri

¹ Çalışmanın bu bölümünde Kale (2007)’de elde edilen sonuçlara yer verilmektedir.

için hesaplanan medyan gelirin yarısı alınarak bu değerin altında geliri olan hanehalklarının sayısı hesaplanmıştır. Bu hesaplamada veri setinin içerdiği faktörler hesaba katılmıştır. Ayrıca yine veri setinin içerdiği eşdeğerlik ölçütü de kullanılmıştır.

Ortalama gelirin yarısından az gelir elde eden hanehalkı sayısı Türkiye genelinde 2 282 513'tür. Buna göre hane yoksulluk oranı da yüzde 13,63 düzeyindedir. Yoksul hanehalkı sayısı kentsel yerleşim yerlerinde kırsaldakilere göre sayısal olarak fazladır fakat toplam hanehalkı sayısı da benzer biçimde kentsel yerlerde kırsaldakinden fazla olduğundan yoksulluk oranı bakımından kentsel yerleşim yerlerinde hane yoksulluk oranı yüzde 11,91 iken kırsal yerleşim yerlerinde bu oran yüzde 12,06 düzeyindedir. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey 1'e göre Türkiye'deki 12 coğrafi bölgedeki yoksulluğun, ülkenin doğusunu ve güneydoğusunu kapsayan üç bölgede (TRA, TRB, TRC) yüksek olduğu, ülkenin kuzeybatısını kapsayan bölgelerde (TR1, TR2, TR4) düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca Doğu Karadeniz'i temsil eden TR9'da ortalama gelirin yarısı yaklaşımına göre hane yoksulluğu %10 değerinin altında yer almaktadır. Bir diğer dikkat çekici nokta ise, İzmir ve Ankara gibi önemli metropollerini kapsayan TR3 ve TR5 yoksulluğunun TR yoksulluk oranına yakın olması da gelir yoksulluğunun metropollerde yaygın olduğunu göstermektedir.² Gelire göre yapılan hesaplama gelir dağılımındaki bozukluklar hakkında bilgi verdiğinden, bu metropollerde gelir dağılımının da adil olmadığı görülmektedir. İzmir'in göç alan bir il olduğunu düşünüldüğünde ve Çizelge 4,9'da Düzey 2 analizine bakıldığında yoksulluk oranının TR32'de daha fazla olduğu görüldüğünde, bu bölgedeki duruma bir anlam verilebilir. Ankara için genellikle gelirin daha adil dağılmış olabileceği düşünülebilir. Ancak Ankara il merkezi olarak bir memur ve öğrenci kenti olabilir ve bu açıdan normal bir görüntü sergilese de Ankara'nın kentsel ve kırsal arasındaki gelir dağılımı düşünüldüğünde kırsal da çok büyük farklılıkların olması ihtimali daha yüksektir (Çizelge 5.10).

² Ek-2'de Devlet İstatistik Enstitüsü'nün Gelir Dağılımı Sonuçları, 2003 Haber Bülteni'nde yer alan İBBS Düzey 2'ye göre %20'lik gelir dağılımı ve Gini katsayısı tablosuna bakılabilir (DİE, 2004).

Çizelge 5.10. Ortalama Gelirin Yarısı Yaklaşımına Göre Türkiye, Kent, Kır ve İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey 1 Hane Yoksulluk Oranları 2003

İBBS KODU	MEDYAN GELİR	MEDYAN GELİRİN YARISI	TOPLAM HANEHALKI SAYISI	MEDYAN GELİRİN YARISINDAN AZ GELİR ELDE EDEN HANEHALKI SAYISI	HANE YOKSULLUK ORANI
TR	244 238 095	122 119 048	16 744 495	2 282 513	13,63
TR-KENT	275 039 976	137 519 988	10 686 863	1 272 858	11,91
TR-KIR	180 480 677	90 240 339	6 057 631	730 703	12,06
TR1	353 080 156	176 540 078	2 868 692	302 818	10,56
TR2	278 625 000	139 312 500	839 272	81 712	9,74
TR3	259 893 333	129 946 667	2 554 266	333 506	13,06
TR4	263 305 349	131 652 675	1 479 205	134 071	9,06
TR5	285 977 560	142 988 780	1 619 461	203 656	12,58
TR6	234 542 062	117 271 031	2 241 608	255 953	11,42
TR7	216 789 363	108 394 682	1 029 932	106 776	10,37
TR8	199 273 913	99 636 957	1 099 652	117 836	10,72
TR9	246 794 000	123 397 000	734 766	70 397	9,58
TRA	183 888 783	91 944 392	466 403	61 003	13,08
TRB	219 432 500	109 716 250	683 400	112 171	16,41
TRC	147 666 667	73 833 334	1 127 837	140 065	12,42

Kaynak: 2003 Hanehalkı Bütçe Anketi Veri Setinden yazar tarafından hesaplanmıştır. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Ek-1'de mevcuttur.

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey 2'ye göre incelendiğinde, TR63 kodlu Hatay merkezli coğrafi bölgede ortalama gelire göre yoksulluğun yüzde 28,71 gibi çok yüksek bir oranda olduğu görülmektedir. Buna karşın, TR71 kodlu Kırıkkale merkezli bölgede ise ortalama gelire göre yoksulluk oranı olarak yüzde 2,95'tir. Ortalama gelirin yarısı yaklaşımına göre yoksulluk oranının görece büyük olduğu yerlerde gelir dağılımının eşitsiz olduğu, yoksulluk oranının görece küçük olduğu yerlerde ise gelir dağılımının daha eşit olduğu düşünülebilir.³ Zaten ortalama gelirin yarısı yaklaşımına göre hesaplanan yoksulluk, mutlak yoksulluk olmayıp, gelir dağılımının etkinliği açısından bazı ipuçları verebilmektedir (Çizelge 5.11).

³ Bakınız, Ek-2.

Çizelge 5.11. Ortalama Gelirin Yarısı Yaklaşımına Göre Türkiye, Kent, Kır ve İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey 2 Hane Yoksulluk Oranları 2003

İBBS KODU	MEDYAN GELİR (TL)	MEDYAN GELİRİN YARISI (TL)	TOPLAM HANEHALKI SAYISI	MEDYAN GELİRİN YARISINDAN AZ GELİR ELDE EDEN HANEHALKI SAYISI	HANE YOKSULLUK ORANI
TR	244 238 095	122 119 048	16 744 495	2 282 513	13,63
TR-KENT	275 039 976	137 519 988	10 686 863	1 272 858	11,91
TR-KIR	180 480 677	90 240 339	6 057 631	730 703	12,06
TR10	353 080 156	176 540 078	2 868 692	302 818	10,56
TR21	285 581 366	142 790 683	374 110	34 917	9,33
TR22	275 334 524	137 667 262	465 162	48 631	10,45
TR31	323 216 667	161 608 334	990 257	111 697	11,28
TR32	257 312 397	128 656 199	768 966	102 265	13,30
TR33	201 150 000	100 575 000	795 043	90 809	11,42
TR41	253 265 000	126 632 500	786 052	70 284	8,94
TR42	289 689 710	144 844 855	693 153	52 271	7,54
TR51	346 380 370	173 190 185	1 067 689	141 980	13,30
TR52	232 231 609	116 115 805	551 772	65 113	11,80
TR61	296 205 000	148 102 500	681 086	84 112	12,35
TR62	219 445 375	109 722 688	943 431	90 329	9,57
TR63	302 243 226	151 121 613	617 091	177 155	28,71
TR71	174 425 966	87 212 983	431 879	12 723	2,95
TR72	207 575 000	103 787 500	598 053	62 748	10,49
TR81	226 562 500	113 281 250	234 007	20 985	8,97
TR82	200 366 667	100 183 334	207 092	22 199	10,72
TR83	171 103 734	85 551 867	658 553	75 722	11,50
TR90	246 794 000	123 397 000	734 766	70 397	9,58
TRA1	173 173 030	86 586 515	266 633	34 710	13,02
TRA2	204 659 783	102 329 892	199 770	28 539	14,29
TRB1	257 926 471	128 963 236	372 641	38 236	10,26
TRB2	160 972 973	80 486 487	310 759	41 521	13,36
TRC1	200 522 619	100 261 310	430 254	48 175	11,20
TRC2	140 689 189	70 344 595	452 172	52 037	11,51
TRC3	123 581 373	61 790 687	245 411	21 654	8,82

Kaynak: 2003 Hanehalkı Bütçe Anketi Veri Setinden yazar tarafından hesaplanmıştır. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Ek-1’de mevcuttur.

5.2.2. Alınması Gereken Asgari Kalori Miktarı Yaklaşımına Göre Türkiye 2003 Yoksulluk Profili

Ferdin uzun dönemli fiziki varlığını devam ettirebilmesi için alması gereken asgari kalori miktarına ulaşamaması onun yoksulluğu ile ilgili ipuçları vermektedir. Baysal (2003)'te cinsiyete ve çeşitli yaş gruplarına göre alınması gereken asgari kalori miktarı ile dört kişilik bir ailenin yeterli ve dengeli beslenmesi için gerekli olan gıda ürünleri tüketim miktarları aşağıda gösterilmektedir.

Çizelge 5.12. Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Alınması Gereken Asgari Kalori Miktarları

Yaş	Kadın	Erkek
0-1	800	800
1-3	1300	1300
4-6	1700	1700
7-9	2100	2100
10-12	2000	2300
13-15	2200	2700
16-19	2100	2900
20-49	2100	2700
50-69	1800	2500
70+	1600	2200

Kaynak: Baysal (2003)

Çizelge 5.12'de cinsiyete ve yaş gruplarına göre fertlerin yeterli kaloriyi elde etmek için günlük gıda gereksinimi yer almaktadır. Çizelgedeki miktarlar üzerinden her bir besin grubu için aylık tüketilmesi gereken miktarlar hesaplanmıştır. Bunun ardından her bir madde grubu için yerleşim yerine göre ağırlıklı olarak tüketilen alt ürünler belirlenerek bunların yerleşim yeri yıllık ortalama fiyatları hesaplanmıştır. Bundan sonra da yerleşim yerinde 4 kişilik bir ailenin bu sepeti karşılayacak aylık ortalama geliri hesaplanmıştır.

Tüketilen alt ürünler COICOP (4 dijit ve 9 dijit) tanımı temel olmak üzere her yerleşim yerinde ilgili grupta toplam olarak en az %75 oranındaki tüketimi oluşturan gıda maddeleri belirlenmiştir. Daha sonra sadece bu gıda maddelerinden oluşan ve bunların önceki ağırlıkları esas alınarak bunun üzerinden aylık gerekli miktar içindeki yeni ağırlıkları hesaplanmıştır. İlgili ürün grubu içinde ağırlıklı miktarı

belirlenen ürünler için o ürünlerin o bölgedeki ortalama piyasa birim fiyatları (PBF) ham veri üzerinden hesaplanmış ve maddelerin belirlenen ağırlıkları ile yerleşim yerinde bu sepetin alınması için gerekli gelir ortaya konmuştur. Aylık olarak elde edilmesi gereken gelir miktarı daha sonra bu değer 12 ile çarpılarak yıllık asgari düzeyi gösterecek şekilde hesaplanmıştır. Ardından her bir yerleşim yeri için bu gelir düzeyinin altında kalan hanehalkları programda gerekli sorgulamalar yapılarak belirlenmiştir. Bunun ardından her bir yerleşim yeri için hesaplanan bu değerler belirlenen faktörle çarpılarak o yerleşim yerindeki asgari kalori miktarını karşılayacak sepeti satın almaya yeterli olmayan hanehalkı sayına ulaşılmıştır. Çizelge 5.13'te belirtilen aylık gıda gereksinimleri bir ferдин günlük 2100 Kilokalori ihtiyacı olduğu düşünülerek hesaplanmıştır.

Çizelge 5.13. Dört Kişilik Bir Ailenin Aylık Gıda Gereksinim Miktarları

Besin grupları	Besinler	Aylık Gerekli miktar (kg)
11	Et, tavuk, balık, sakatat	5,25
12	Kuru nohut, mercimek, fasulye	4,375
13	Yumurta	70 adet
21	Süt, yoğurt	24,5
22	Peynir, çökelek	2.625
31	Yeşil ve sarı sebze	10,5
32	Patates	10,5
33	Soğan	3,5
34	Diğer sebzeler	5,25
35	Taze meyve	14
41	Ekmek	19,6
42	Bulgur	1,75
43	Pirinç	1,75
44	Makarna, şehriye	1,75
45	Un	1,75
51	Sıvı yağ	1,75
52	Margarin veya tereyağ	1,75
53	Zeytin	1,75
54	Şeker	3,5
55	Pekmez, reçel, bal	1,75
61	Salça	1,75
62	Tuz	1,75
63	Çay	0,35
64	Ceviz, fındık vb. içi	0,35

Kaynak: Baysal (2003)

Çizelge 5.14. Alınması Gereken Asgari Kalori Miktarı Yaklaşımına Göre Türkiye, Kent, Kırsal ve İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey 1 Hane Gıda Yoksulluk Oranları, 2003

TR	2 110 217 968	16 744 495	504987	3.02
TR-KENT	2 210 102 420	10 686 863	274217	2.57
TR-KIRSAL	1 916 458 580	6 057 631	227384	3.75
TR1	2 477 776 041	2 868 692	21197	0.74
TR2	2 222 424 178	839 272	24120	2.87
TR3	2 075 366 944	2 554 266	68663	2.69
TR4	2 189 175 998	1 479 205	29466	1.99
TR5	2 236 572 392	1 619 461	49538	3.06
TR6	1 923 950 161	2 241 608	53211	2.37
TR7	1 996 632 565	1 029 932	24406	2.37
TR8	1 986 168 657	1 099 652	40451	3.68
TR9	2 010 538 713	734 766	10685	1.45
TRA	1 948 520 793	466 403	22394	4.80
TRB	2 095 133 256	683 400	28529	4.17
TRC	1 853 603 503	1 127 837	46363	4.11

Çizelge 5.14'te yer alan sonuçlara göre gıda yoksulluğu olarak da adlandırabileceğimiz alınması gereken asgari kalori miktarına göre yoksulluğun Türkiye genelinde 2003 yılı için hane bazında % 3,02 oranında olduğu görülmektedir. Bir önceki yöntemde hesaplanan değerlerde ve çalışmanın daha öncesindeki bölümlerde atıfta bulunulan ve bazı bulgularının da yer aldığı çalışmada da görüldüğü gibi burada da kırsaldaki yoksulluğun kentseldekinden fazla olduğu görülmektedir. Kentsel yerleşim yerlerinde yoksulluk % 2,57 düzeyinde kalırken kırsal yerleşim yerlerinde bu oran %3,75 olmuştur. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey 1 açısından bakıldığında ise dört bölgenin (TR8, TRA, TRB, TRC) Türkiye oranının üzerinde olduğu dikkat çekmektedir. Bunlardan TR8 hariç olmak üzere diğerleri kırsal yerleşim yerleri (TR-KIRSAL) için hesaplanan değerden de yüksektir. Burada özellikle TRA, TRB ve TRC için TR-KIRSAL değerinin üstünde veya onun yakınında yer alan değerlerin ortaya çıkması beklenmektedir. Zira ülkemizde kentleşmenin en alt seviyede olduğu bölgeler olarak buralardaki yoksulluğun kırsal niteliklerinin daha fazla olması beklenmektedir. Alınması gereken asgari kalori miktarı yaklaşımına göre yoksulluğun ortalamanın altında görüldüğü bölgeler

ülkenin kuzeybatısında yer alan bölgeler (TR1 ve TR4) ile kuzeydoğusunda yer alan bölgedir (TR9). Kuzeybatıda yer alan bölgeler için bunun nedeninin ülkenin diğer bölgelerine göre belirgin biçimde fark edilen endüstriyel gelişmişlik ve bunun ortaya çıkardığı hizmetler alanındaki gelişmelerin yine bu bölgelerde toplanması ve bunun hem istihdam üzerinden hem de diğer ekonomik ve toplumsal öğeler üzerinden yarattığı etkiler olduğu düşünülmektedir. Bu bölgelerin gelişmişliklerinin de etkisiyle her zaman göz önünde olmaları ve bu nedenle ekonomik ve toplumsal konularla ilgili her türlü çalışmanın öncelikle buralarda yapılması, ayrıca sivil toplum kuruluşlarının bu bölgelerde daha fazla olanaklara sahip olmaları ve daha aktif bir rol almaları sayesinde gıda yoksulluğunun minimum düzeyde olduğu düşünülmektedir.

İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey 2'ye göre hane yoksulluk oranlarının yer aldığı Çizelge 5.15'te hane gıda yoksulluğunun bölgeler arasında çok değişken değerler aldığı görülmektedir. Tabii ki bu değerler her bir 2. düzey bölgenin bağlı olduğu 1. düzey bölge değerleriyle örtüşecek şekilde olmakla beraber bölge içi farklılıkları da ortaya koymaktadır. Hane bazında en düşük gıda yoksulluğu TR10 kodlu ve İstanbul'dan oluşan bölgededir. Aynı zamanda Düzey 1'de de en düşük gıda yoksulluğu değerini veren bu bölge ekonomisinin yapısal özellikleri gereği hem iş sahalarının yoğun ve çeşitlilik arz eden bir yapıda olması hem de yapılan üretimin her türlü pazara kolay ulaşımının olması ile buna bağlı olarak gerekli tarımsal ürünlerin hem bölge civarında yaygın olması hem de bu bölgeye kolayca ulaşabilmesi bunun nedenlerinin en önemlilerindedir. Zira TR61 kodlu bölgede de benzer bir ekonomik yapının temel olması (bu bölgede ayrıca belirli mevsimlere bağlı kalmayan ve tüm bir yıla yayılabilen bir turizm potansiyeli olması sürekli gelirden dalgalanmanın az olmasına da yol açtığından) hane yoksulluk oranının düşük olmasına neden olmaktadır. Her iki bölge için önemli olduğu düşünülen bir başka özellik de iş imkânlarının varlığı ve görece çokluğuna rağmen bunların bir kısmının belirli bir eğitim düzeyi, eğitim sertifikası veya belirli beceri veya donanım gerektirmesi ve görece tatminkâr ücretler sağlamalarıdır. Ayrıca tarımsal üretimle ilgili olarak bu bölgelere çok fazla göç olmaması, bu nedenle ülkenin doğusundan yapılan göçleri absorbe edecek başka bölgelerin varlığı, bu nüfusun daha da batıya

gitmesini yavaşlatmakta ve adeta durdurmaktadır. Bunlar da gıda yoksulluğunun ülkenin diğer bölgelerine göre çok daha düşük olmasına yol açmaktadır.

Çizelge 5.15. Alınması Gereken Asgari Kalori Miktarı Yaklaşımına Göre Türkiye, Kent, Kır ve İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey 2 Hane Gıda Yoksulluk Oranları, 2003

İBBS KODU	ASGARİ YILLIK GELİR (TL)	TOPLAM HANEHALKI SAYISI	ASGARİ YILLIK GELİRİN ALTINDA GELİR ELDE EDEN HANEHALKI SAYISI	HANE YOKSULLUK ORANI
TR	2 110 217 968	16 744 495	504987	3.02
TR-KENT	2 210 102 420	10 686 863	274217	2.57
TR-KIR	1 916 458 580	6 057 631	227384	3.75
TR10	2 477 776 041	2 868 692	21197	0.74
TR21	2 294 031 163	374 110	7255	1.94
TR22	2 085 502 752	465 162	15858	3.41
TR31	2 239 738 591	990 257	23420	2.37
TR32	2 117 541 480	768 966	8720	1.13
TR33	1 879 587 365	795 043	29034	3.65
TR41	2 141 550 989	786 052	14057	1.79
TR42	2 359 789 882	693 153	15908	2.30
TR51	2 381 983 918	1 067 689	22007	2.06
TR52	2 141 006 609	551 772	23634	4.28
TR61	2 164 086 012	681 086	5210	0.77
TR62	2 134 819 559	943 431	41731	4.42
TR63	1 930 591 026	617 091	16731	2.71
TR71	2 031 124 755	431 879	12016	2.78
TR72	1 912 936 939	598 053	11661	1.95
TR81	2 098 329 340	234 007	2928	1.25
TR82	1 934 431 257	207 092	6690	3.23
TR83	1 848 032 287	658 553	39773	6.04
TR90	2 010 538 713	734 766	10685	1.45
TRA1	1 931 868 974	266 633	17355	6.51
TRA2	1 966 046 088	199 770	5257	2.63
TRB1	2 086 172 728	372 641	9721	2.61
TRB2	2 014 224 095	310 759	17517	5.64
TRC1	1 936 382 233	430 254	18273	4.25
TRC2	1 871 424 003	452 172	16557	3.66
TRC3	1 805 480 240	245 411	12916	5.26

Oranın yüksek olduğu bölgelere bakıldığında en yüksek değerin TRA1 kodlu Erzurum merkezli bölgede olduğu görülmektedir. Bunun ardından TR83, TRB2 ve TRC3 gelmektedir. Burada özellikle TRA1, TRB2 ve TRC3'te iş sahalarının kısıtlı olması sürekli gelirin düşük olmasına ve mevsimsel olarak farklı geçim düzeylerinin oluşmasına neden olmaktadır. Bu üç bölge aynı zamanda tarımsal üretimde de çok fazla söz sahibi olmamakta ve ağırlıklı olarak diğer bölgelerden gelen ürünlerin fiyatının da üretim yerlerine göre yüksek olması oranın yükselmesine neden olmaktadır. Bahsedilen dört bölge için bunların kısıtlı iş sahaları sonucu göç vermesinin de oranlar üzerinde olumsuz bir etkide bulunduğu belirtilebilir.

5.2.3. Temel Gereksinimler Yaklaşımına Göre Türkiye 2003 Yoksulluk Profili

Bir önceki bölümde analizi yapılan Asgari Alınması Gereken Kalori Miktarı, fertlerin fizyolojik temel ihtiyaçları dışında kalan barınma, giyinme ve diğer ihtiyaçlarını ve bunları elde etmek için yapması gereken harcamaları, bu harcamaları karşılamak için elde etmesi gereken gelir düzeyini belirlemede yetersiz kalmaktadır. Fertlerin bu tür ihtiyaçları da temel gereksinimler içerisindedir. Bu nedenle bunları da analize dâhil ederek bir hesaplama yapıldığında ortaya ilkinden farklı sonuçlar çıkacaktır. Bu şekilde hesaplanan yoksulluk sınırı ve bu sınırın altında kalanların sayısı ile ortaya çıkan yoksulluk oranı gıda dışı yoksulluk olarak da adlandırılır.

Gıda dışı harcamaları analize dâhil etmek için bu harcamalardan oluşan bir sepeti doğrudan seçmek veya bu sepeti hesaplamak gerekir. İlki nesnellikten uzak olduğundan çokça tercih edilen bir yöntem değildir. Sepetin hesaplanmasında ise iki farklı yöntem kullanılabilir. Bunun ilki, gıda harcamaları yoksulluk sınırına eşit olan kişilerin toplam harcama düzeyleri belirlenerek bu düzey nihai yoksulluk sınırı olarak belirlenir. İkincisinde ise toplam harcamaları gıda yoksulluk sınırına eşit olan fertlerin gıda dışı harcamalarının tespit edilmesi ve bunun gıda yoksulluğuna eklenerek nihai yoksulluğun elde edilmesidir.

Bu çalışmada, gıda dışı harcamaların hesaplanmasında gıda harcaması yoksulluk sınırında olanların gıda dışı harcamalarının hesaplanması yoluna gidilmiş,

buradan nihai orana ulaşılmaya çalışılmıştır. Bunun için ilk olarak, DİE'nin 2002 Yoksulluk Araştırması çalışmasında kullandığı yönteme benzer şekilde gıda yoksulluğu sınırının %57'si hesaplanmıştır. Hesaplanan bu değer gıda yoksulluğu için belirlenen eşik değere eklenerek, bir hanenin, temel gereksinimler yaklaşımına göre elde etmesi gereken sınırın belirlenmesini sağlamıştır. Daha sonra her bir yerleşim yeri için elde edilen bu değer altında kalan hane sayısı elde edilmiştir. Elde edilen bu sayı veri setinde yer alan faktörle artırılmış ve o yerleşim yerinde toplam hanehalkı sayısına oranlanarak yoksul hanehalklarının oranı belirlenmiştir.

Temel Gereksinimler Yaklaşımına göre 2003 yılında Türkiye'de hane yoksulluk oranı %26,20 oranındadır. 4,4 milyona yakın hanehalkı bu yönteme göre hesaplanan yoksulluk sınırının altındadır. Bu oran kentsel yerleşim yerleri için (TR-KENT) %16,87 düzeyinde iken kırsal yerleşim yerleri için (TR-KIR) %48,98 düzeyindedir. Temel Gereksinimler Yaklaşımına göre hane bazında yoksulluğun en fazla olduğu bölge ülkemizin Güneydoğusunu kapsayan TRC bölgesidir. Bu bölgedeki yaklaşık her iki hanehalkından bir tanesi yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Temel Gereksinimler Yaklaşımına göre hane yoksulluğunun en düşük seviyede olduğu bölge TR1-İstanbul bölgesidir (%9,57). İstanbul'daki her 10 hanehalkından yaklaşık 1 tanesi yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. İstanbul'un gıda dışı harcama kompozisyonu açısından diğer yerleşim yerlerine göre ekonomik ve toplumsal yapısı gereği farklı olması gıda yoksulluğunda, gıdaya ulaşımında çok fazla problem görülmemesine rağmen genel anlamda hayatın idame ettirilmesinde gerçekten de çok büyük sorunlar olduğunu ortaya koymaktadır (Çizelge 4.16).

Çizelge 5.16. Temel Gereksinimler Yaklaşımına Göre Türkiye, Kent, Kır ve İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey 1 Hane Yoksulluk Oranları, 2003

İBBS KODU	MİNİMUM GIDA HARCAMASI (TL)	GIDA DIŞI HARCAMA (TL)	TOPLAM HANE HARCAMASI (TL)	TOPLAM HANEHALKI SAYISI	TOPLAM HANE HARCAMASININ ALTINDA GELİR ELDE EDEN HANEHALKI SAYISI	HANE YOKSULLUK ORANI
TR	2 110 217 968	1 202 824 242	3 313 042 210	16 744 495	4 386 949	26.20
TR-KENT	2 210 102 420	1 259 758 379	3 469 860 799	10 686 863	1 802 582	16.87
TR-KIR	1 916 458 580	1 092 381 391	3 008 839 971	6 057 631	2 967 317	48.98
TR1	2 477 776 041	1 412 332 343	3 890 108 384	2 868 692	274 554	9.57
TR2	2 222 424 178	1 266 781 782	3 489 205 960	839 272	131 920	15.72
TR3	2 075 366 944	1 182 959 158	3 258 326 103	2 554 266	559 110	21.89
TR4	2 189 175 998	1 247 830 319	3 437 006 317	1 479 205	234 258	15.84
TR5	2 236 572 392	1 274 846 263	3 511 418 655	1 619 461	251 359	15.52
TR6	1 923 950 161	1 096 651 592	3 020 601 753	2 241 608	552 319	24.64
TR7	1 996 632 565	1 138 080 562	3 134 713 126	1 029 932	341 684	33.18
TR8	1 986 168 657	1 132 116 134	3 118 284 791	1 099 652	469 139	42.66
TR9	2 010 538 713	1 146 007 066	3 156 545 779	734 766	203 647	27.72
TRA	1 948 520 793	1 110 656 852	3 059 177 646	466 403	211 580	45.36
TRB	2 095 133 256	1 194 225 956	3 289 359 211	683 400	199 704	29.22
TRC	1 853 603 503	1 056 553 996	2 910 157 499	1 127 837	621 262	55.08

Temel Gereksinimler Yaklaşımına göre Düzey 1 bazında TR6 bölgesi yoksulluk oranının TR oranının bir miktar altında olduğu görülmektedir. Gıda dışı gereksinimlere ulaşmanın da diğer bir çok bölgeye göre oldukça rahat olduğu bu bölgede Türkiye rakamına yakın bir değer çıkarılması anlamlıdır (Çizelge 5.16).

Çizelge 5.17. Temel Gereksinimler Yaklaşımına Göre Türkiye, Kent, Kır ve İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey 2 Hane Yoksulluk Oranları, 2003

İBBS KODU	MİNİMUM GIDA HARCAMASI (TL)	GIDA DIŞI HARCAMA (TL)	TOPLAM HANE HARCAMASI (TL)	TOPLAM HANE-HALKI SAYISI	TOPLAM HANE HARCAMASININ ALTINDA GELİR ELDE EDEN HANE-HALKI SAYISI	HANE YOKSULLUK ORANI
TR	2 110 217 968	1 202 824 242	3 313 042 210	16 744 495	4 386 949	26.20
TR-KENT	2 210 102 420	1 259 758 379	3 469 860 799	10 686 863	1 802 582	16.87
TR-KIR	1 916 458 580	1 092 381 391	3 008 839 971	6 057 631	2 967 317	48.98
TR10	2 477 776 041	1 412 332 343	3 890 108 384	2 868 692	274 555	9.57
TR21	2 294 031 163	1 307 597 763	3 601 628 925	374 110	56 230	15.03
TR22	2 085 502 752	1 188 736 569	3 274 239 321	465 162	76 117	16.36
TR31	2 239 738 591	1 276 650 997	3 516 389 588	990 257	89 477	9.04
TR32	2 117 541 480	1 206 998 644	3 324 540 123	768 966	175 197	22.78
TR33	1 879 587 365	1 071 364 798	2 950 952 163	795 043	299 608	37.68
TR41	2 141 550 989	1 220 684 064	3 362 235 053	786 052	129 884	16.52
TR42	2 359 789 882	1 345 080 233	3 704 870 114	693 153	98 860	14.26
TR51	2 381 983 918	1 357 730 833	3 739 714 751	1 067 689	97 256	9.11
TR52	2 141 006 609	1 220 373 767	3 361 380 377	551 772	132 155	23.95
TR61	2 164 086 012	1 233 529 027	3 397 615 039	681 086	101 232	14.86
TR62	2 134 819 559	1 216 847 149	3 351 666 708	943 431	241 932	25.64
TR63	1 930 591 026	1 100 436 885	3 031 027 912	617 091	222 428	36.04
TR71	2 031 124 755	1 157 741 110	3 188 865 865	431 879	126 524	29.30
TR72	1 912 936 939	1 090 374 055	3 003 310 995	598 053	211 567	35.38
TR81	2 098 329 340	1 196 047 724	3 294 377 063	234 007	84 916	36.29
TR82	1 934 431 257	1 102 625 816	3 037 057 073	207 092	91 838	44.35
TR83	1 848 032 287	1 053 378 404	2 901 410 691	658 553	318 951	48.43
TR90	2 010 538 713	1 146 007 066	3 156 545 779	734 766	203 648	27.72
TRA1	1 931 868 974	1 101 165 315	3 033 034 289	266 633	131 739	49.41
TRA2	1 966 046 088	1 120 646 270	3 086 692 358	199 770	80 359	40.23
TRB1	2 086 172 728	1 189 118 455	3 275 291 182	372 641	58 326	15.65
TRB2	2 014 224 095	1 148 107 734	3 162 331 829	310 759	141 431	45.51
TRC1	1 936 382 233	1 103 737 873	3 040 120 106	430 254	157 815	36.68
TRC2	1 871 424 003	1 066 711 681	2 938 135 684	452 172	255 455	56.50
TRC3	1 805 480 240	1 029 123 737	2 834 603 977	245 411	165 254	67.34

İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey 2 ölçeğinde Temel Gereksinimler Yaklaşımına göre hesaplanan hanehalkı yoksulluk oranlarından en yüksek değerin TRC3 kodlu bölgede olduğu görülmektedir (%67,54). Bu bölgeyi %56,50 ile TRC2 kodlu bölge izlemektedir. Her iki bölgede de her 2 hanehalkından en az 1 tanesi yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır (Çizelge 4.17). Bunun yanında Düzey 1 verilerinde TRC kodlu bölgenin %50 üzerinde bir değer alması da bu durumu desteklemektedir.

Temel Gereksinim Yaklaşımına göre yoksulluğun en az seviyede olduğu bölgeler TR31 İzmir (%9,04), TR51 Ankara (%9,11) ve TR10 İstanbul (%9,57) bölgeleridir. Bu bölgelerde genel olarak istihdam olanaklarının daha yüksek olmasının ve çalışanların gelir düzeyi ve sosyal güvenceleri bakımından görece daha iyi oldukları göz önüne alınırsa burada böyle bir sonucun ortaya çıkması olası görülmektedir. Ayrıca hem gıda hem de gıda dışı ürünlere daha kolayca ve daha az maliyetle ulaşabilme imkanının diğer bölgelere göre daha fazla olmasının da bu durumu destekleyebileceği söylenebilir.

BEŞİNCİ KESİM

BÖLGESEL POLİTİKA ÖNERİLERİ

6. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL YOKSULLUĞUN YAPISI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Türkiye'nin 1990'lara kadar (aslında bir biçimde günümüze kadar) uyguladığı refah modeli Güney Avrupa refah modeli ile benzerlikler göstermektedir. Bu modelin Türkiye'de de rastlanan genel özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

- Emek piyasasında kendi hesabına ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların çoğunlukta olduğu ve ağırlıklı olarak küçük ölçekli işletmelerin bulunduğu bir yapı,
- Hem emek piyasasında hem de ekonominin diğer alanlarında kayıt dışılığın yüksek boyutu,
- Dış ülkede emek piyasasında emeğini satarak elde ettiği gelirin bir kısmının ülke içindeki akrabalarına gönderilmesi yöntemi ile dışa alemden gelen dövizle bağlı bir yapı,
- Sosyal güvenlik sisteminin işteki duruma bağlı olarak farklılıklar içerdiği ve genel bir sağlık sigortasının olmadığı bir yapı,
- Sosyal güvenlik alanında pasif bir devlet aygıtı,
- İstihdamla bağlantısı olmayan ve doğrudan yoksulluktan kaynaklanan dışlanmayı önlemeye yönelik politikaların son derece düşük bir düzeyde olması,
- Bireyin geçimi ile ilgili olarak ailenin, yerel idarelerin, dini veya dini olamayan yerel kuruluşların devlete göre daha etkin olması (Buğra ve Keyder, 2003, 13-14).

Türkiye'de yoksulluk olgusunun takip ettiği paterne bakıldığında, asıl olarak kırsal yoksulluğun ve göç sonucu ortaya çıkan yoksulluğun ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Bu açıdan özellikle kırsal yoksulluğu azaltıcı politikaların uygulanması gerekmektedir. Özellikle kırsal öğelerin başat olduğu ülkemizin doğu ve güneydoğu bölgelerini oluşturan istatistiki birimlerde (TRA1, TRA2, TRB1, TRB2, TRC1, TRC2, TRC3) bu tür politikalar uygulanabilir.

Bu bölgelerin en temel özelliği toprak mülkiyetinin belirli ellerde toplanmasıdır. Bölge halkı bu topraklarda tarım işçisi olarak çalışmakta ve hayatını sürdürmeye çalışmaktadır. Bu kişilerin bunun karşılığında elde ettikleri gelir düzeyi de düşük olmaktadır. Bölgenin bir diğer önemli özelliği de nüfus yapısıdır. Genel olarak ataerkil aile olarak tanımlanan ailelerden oluşan bölgesel nüfus yapısı da yoksullukla yüzleşme olasılığının artmasında bir etkidir. Kale (2007:20-21)'de belirtildiği gibi, hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk oranı artmaktadır.

Yine yukarıda sayılan bölgelerde son 25 yılda yaşananlar da buradaki kişilerin göç etmesinde önemli bir etkidir. Bu bölgelerden göç eden kişiler genel olarak düşük vasıflı veya vasıfsız bir emeğe sahip olduklarından geldikleri yeni yerleşim yerlerinin işgücü piyasalarına eklenmede avantajsız duruma düşmektedirler. Bu durum bu kişilerin yoksulluktan kurtulmalarını sağlamamakta, aksine bir de üstüne “evde olamama”nın yükünü bindirmektedir. Bu nedenle kırsal ve gelişmişlik derecesi düşük olan yerleşim yerlerinde işgücünün tarım dışında da istihdam edilebileceği alanların yaratılması ve gelir getirici etkinliklerin geliştirilmesi gerekmektedir (Adaman ve Keyder., 2006:134).

Tarım sektöründe yaşanan gelişmeler ve otomasyon sonucu emeğe duyulan ihtiyaçta da belirli bir düşüş meydana gelmiştir. Bunun sonucunda geleneksel olarak toprağa bağlı bir toplumsal yaşam biçimini sürdüren ve bu nedenle geniş aile modelinin oldukça yaygın olduğu kırsal kesim hanelerinde, dünyaya gelen her bir yeni “ücretsiz aile işçisi”nin fizyolojik varlığını devam ettirmesini sağlayacak gereksinimlerin karşılanabilir olduğuna dair beklentiler geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. Sektördeki bu teknik dönüşüm sonucu kişi başına düşen gelirden meydana gelen düşüş sonucu ortaya çıkan yoksulluğu azaltmak için farklı istihdam alanlarının yaratılması gerekmektedir.

Benzer şekilde göç alan bölgelerde de yoksulluğun yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin, Manisa (TR33), Adana (TR62), Hatay (TR63) gibi bölgelerde yoksulluk oranları yüksek seviyelerdedir. Bu bölgeler sanayileşme süreci istihdamın artış gösterdiği ve bundan dolayı göç alan yerlerdir. Ancak aldıkları göç, sundukları istihdam olanağının üstünde olduğundan yoksulluk sorunu daha fazla ortaya çıkmaktadır. İstihdamın yaratılmasının tek başına yeterli olmayacağı açıktır. Türkiye'deki istihdam yapısının her türlü engellemeye karşın giderek daha fazla derecede kayıt dışılığa doğru gitmesi de önemlidir. Kayıt dışı sistemlerde kişiye otorite tarafından belirlenmiş olan bir asgari ücretin altında ücret verilmekte ayrıca bu şekilde istihdam edilenlerin ve bunların bakmakla yükümlü oldukları kişilerin herhangi bir sosyal hakkı da bulunmamaktadır. Bu nedenle kayıt dışılığı azaltacak, temelde yoksullukla çok ilgili görünmeyen bir yapısal değişim politikası ile yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlanabilir.

Özellikle kırsal temelli yoksulluğun görüldüğü doğu ve güneydoğuda tarım reformu başta olmak üzere bazı yasal düzenlemeler yapılarak bireylerin gelir elde etme olanaklarını arttırmak gerekmektedir.

Bu tür politikaların bir sonucu da bireylerin yaşadığı topraklarda hayatlarını devam ettirebilmelerinin olanaklı hale gelmesiyle göç etme isteklerinin azalması ve göç aldığı için ve bunu ememediği için yoksulluğun tırmandığı bölgelerdeki yoksulluğunda azalmasına katkı sağlaması olacaktır.

Kırsal bölgelerde uygulanabilecek ve ülkemizde öncelikle Diyarbakır ilinde uygulanmış olan “mikro kredi” uygulaması da yoksulluğun azaltılmasında etkili olmaktadır. Bireylerin yoksulluk çerçevesinde belirli parasal ve mal şeklinde yardım alarak hayatlarını devam ettirmeleri onların üretim sürecine katılma isteklerini azaltmaktadır. Fakat mikro kredi uygulaması bireyleri üretim sürecine dahil ederek onların yoksulluktan kopmalarına süreklilik kazandırmaya yardım etmektedir.

Kentsel yerlerdeki yoksulluğun azaltılmasında kullanılabilir en etkin politikalarından birisi, insan sermayesine yatırım yapmak olacaktır. Özellikle vasıflı işgücü istihdamının yaygın olduğu bu tip yerlerde ihtiyaç duyulan işgücü talebinin karşılanmasında eğitim altyapısının güçlendirilmesi, eğitim kurumlarının hem aktif hem de pasif tarafları açısından daha katılımcı bir hale getirilmesi ve en önemlisi mesleki eğitim olanakları ve kalitesinin artırılmasının sağlanması gerekmektedir. Bölgesel olarak bakıldığında, özellikle Aydın (TR32), Bursa (TR41), Kocaeli (TR42), Kayseri (TR72) gibi bölgelerde bu tür politikaların uygulanması yoksulluğa karşı mücadelede daha etkili olacaktır.

Kentsel yoksulluğun azaltılmasında göç ederek büyük şehirlere gelen ve değişen ekonomik yapı ile toplumsal ve kentsel dönüşüm sonucu bir korunması olmayan kişilerin refahını artıracak uygulamalara gidilmelidir. Bu nedenle bu kişilerin yoğun olarak yerleştiği gecekondu semtlerinde sağlık ve eğitim gibi temel servislerin iyileştirilmesi ve bu hizmetlerin sunulduğu mekanların geliştirilmesi yönünde tedbirler alınmalıdır. (Adaman ve Keyder, 2006:13)

Eğitim politikaları ile yoksullukla mücadelede özellikle kız çocuklarının örgün eğitim sürecine katılmalarının teşvik edilmesi hem kırsal hem de kentsel yoksulluğun azaltılması için çok önemlidir. Yapılan araştırmalar (Buğra ve Keyder, 2003 ve Adaman ve Keyder, 2006), yoksul ailelerde çocukların okula gönderilmesinin aile üzerinde çok büyük bir külfet yarattığının ifade edildiğini belirtmektedirler. Burada temel okul gereçlerinin maliyeti, bazı dersler için gerekli olan diğer malzemelerin (örneğin el işi kağıdı gibi aslında çok pahalı olmadığı düşünülen malzemeler gibi) maliyeti, okul idareleri tarafından giderlerin karşılanması amacıyla istenen miktarlar, beslenme çantası maliyeti genel olarak düşünüldüğünde haneye giren her liranın büyük bir değer taşıdığı yoksul hanelerde bu harcamalar okul çağındaki bireylerin okula gönderilmemesine neden olabilen etkenlerdendir. Buna karşın, şu anda uygulanmakta olan ve temel okul gereçlerinden en önemlisi ve maliyetlisi olan ders kitaplarının devlet tarafından sağlanıyor olması gibi benzer destekleyici politikalar uygulanmalıdır. Bu ve benzeri politikalarla çocukların eğitim süreçlerine katılımlarının sağlanması ve bu katılımın daha verimli

hale getirilmesi, aynı zamanda ezici bir çoğunluğu kayıt dışı olan çocuk istihdamının azaltılması bu kişilerin daha donanımlı hale gelerek orta ve uzun vadede yoksulluktan kurtulmak için daha avantajlı olmalarını sağlar.

Yoksullukla mücadele konusunda önemli bir kesim de dışlanmış-korunmasız olanlardır. Bunların topluma kazandırılması da yoksulluğun azaltılmasında etkili olacaktır. Bu anlamda kadınların desteklenmesi çok önemlidir. Kadınlara sivil toplum örgütleri aracılığıyla gerekli desteğin sunulması, toplumsal cinsiyet kodlarına göre tanımlanan içselleştirilmiş olgular (şiddete ve cinsel tacize maruz kalma, eğitimden ve sosyal yaşamdan dışlanma gibi) hakkında bilgilendirilmeleri sağlanmalı; bu konuda eşlerin de bilgilendirilmesinin sağlanması önerilebilir. Bunun yanında kadınların emek piyasalarına ve politik hayata katılmaları sağlanmalıdır. Mikro kredi yoluyla kendi işini kurmak isteyen kadınlara destek verilmelidir (Adaman ve Keyder, 2006:137).

Özürüleri de korunmasızlar kategorisinde önemli bir büyüklük oluşturmaktadırlar. Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 2002 yılı Aralık ayında yapılan çalışma sonucunda özürü nüfusun toplam nüfusa oranı % 12,29 olarak belirlenmiştir. Bu kişilerin %80'den fazlası ilkökul seviyesi veya daha altında bir eğitim düzeyine sahiptir. İşgücüne katılma oranı ise % 22 düzeyindedir. Özürüleri içinde devamlı bir şekilde tedavi görenlerin oranı çeşitli özür gruplarına göre % 12 ile %20 arasında değişmektedir (DİE, 2003). Toplumun göz ardı edilemeyecek bir kısmını oluşturan özürüleri eğitim seviyelerini yükseltecek ve aldıkları eğitimin kalitesini arttıracak politikalarla bu kişilere istihdam yaratacak politikaların uygulanması olumlu sonuçlara yol açacaktır (Adaman ve Keyder, 2006:138).

ALTINCI KESİM

SONUÇ

7. SONUÇ

Yoksulluk sorunu günümüzde karşı karşıya kaldığımız en önemli sorunlardan birisidir. Bu sorunun çözümü ile ilgili farklı politikalar öne sürülmektedir. Bunlardan bir kısmı devletin soruna müdahale etmesini savunurken, bir kısmı müdahale olmaması gerektiğini savunmaktadır. Bazıları soruna diğer politikaların sonuçları ile dolaylı yoldan çözüm bulmaya çalışırken bazıları doğrudan çözümler üretmektedirler.

Yoksullukla mücadele sırasında yoksul olanları veya yoksulluk sınırının hemen üstünde olanları ortaya çıkabilecek olumsuzluklara karşı desteklemek için nakit veya gıda yardımı ile kredi olanakları yaratılması gibi koruyucu olarak nitelendirilen önlemlerle, daha uzun vadede mücadelenin bir aracı olarak eğitim ve sağlık gibi alanlarda yapılacak iyileştirmelerle hanehalklarının bu tür hizmetlere erişme olanaklarını arttıran geliştirici politikalar uygulanabilir (Drakakis-Smith, 1996:694-696).

Diğer bir yandan 1980'lerin başından beri Uluslar arası Para fonu (IMF) ve Dünya Bankası, gelişmekte olan ülkelere makro ekonomik istikrar ve yapısal uyum programlarını dayatmaktadır. Ülkelerin dış borçlarının çevrilebilmesi için gerekli olan kredilerin serbest bırakılması ile ilgili olan görüşmelerde ve bu görüşmeler öncesinde hükümetlere uygulamaları için önerilen politikalar tüm dünyada yüz milyonlarca ifade edilen sayıda insanın yoksullukla tanışmasına, bir o kadarının da zaten tecrübe etmiş olduğu bu olgudan uzaklaşabileceğine dair içinde derinlerde beslediği küçük bir umut parçasının da yok olmasına neden olmaktadır. Garip bir şekilde Dünya Bankası'nın kuruluş tüzüğü, "yoksullukla mücadele"yi içermesine rağmen, önerdiği programlar, insanların yaşadıkları topraklardan ayrılmaları ve yoksullukla yüzleşmelerine yol açmıştır (Chossudovsky, 1999:37-38). Bu tür programlar ve politikalar ortaya çıkan ekonomik zararların sosyalizasyonunu ortaya

koymaktadır ve sonuçta zararların topluma yayılması ile önemli ölçüde yoksulluk ortaya çıkmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, hakim mekanizmanın yoksulluğun azaltılmasında etkili olmadığı görülmektedir.

Türkiye’de yoksulluğun yapısına ve tarihsel özelliklerine bakıldığında, özellikle 1980 öncesi dönemde, ekonomik gelişmenin kente yeni gelenlerin sisteme entegre olmasını sağlayabildiği görülmektedir (Buğra ve Keyder, 2003:48). Bu da bu döneme kadar, gelenler istihdam piyasası tarafından emildiğinden hem kentsel yoksulluğun artmamasına, iktisadi üretim ilişkilerindeki dönüşüm nedeniyle üretim olanaklarının artık sınırlı bir hale gelmeye başladığı terk edilen yerlerde de zaten görece küçük olan ve her geçen gün daha da küçülen pastadan pay alacakların azalmasıyla birlikte kırsal yoksulluğunda artmamasına ya da her ikisindeki artışın da çok küçük oranlarda kalmasına ve yoksulluğun genel bir sorun değil de geçici ve alt edilebilir bir sosyal sorun olarak görülmesine yol açmıştır. 1980 öncesi ekonomik yapının ithal ikameci özelliği ve sınai üretime dayalı özellikte olması istihdam açısından ağırlıklı olarak belirli haklara sahip bir çalışan sınıf ortaya koymakta idi. Bu da yalnızca asgari ücret değil bundan daha yüksek seviyede bir temel ücret ve diğer bazı sosyal hakları da içermekteydi. Ayrıca yine bu ekonomik yapının büyük ölçekli işletmelere dayanması istihdam sorunu nedeniyle yoksulluğun ortaya çıkmasına veya gelişmesine yol açmayan bir formda olmasını sağlıyordu.

Yoksullukla etkin bir mücadelede yapılması gereken belki de en önemli şey, yardımların sürekli olması, nakdi olması, hane temelinde saptanmasıdır. Ayrıca hangi haneye ne kadar yardım yapılacağı, hanede okuyan çocuk sayısı gibi bazı nesnel kriterlere bağlanmalıdır. Verilen yardımlar muhtaçlık durumu sürdüğü müddetçe devam etmeli bu durum sona erdiğinde ise sonlandırılmalıdır. (Buğra ve Keyder, 2003:51).

EKLER**Ek-1: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (Düzey 1, Düzey 2, Düzey 3)**

KOD	DÜZEY1	DÜZEY2	DÜZEY3
TR	TÜRKİYE		
TR1 TR10 TR100	İstanbul	İstanbul	İstanbul
TR2 TR21 TR211 TR212 TR213 TR22 TR221 TR222	Batı Marmara	Tekirdağ	Tekirdağ Edirne Kırklareli
		Balıkesir	Balıkesir Çanakkale
TR3 TR31 TR310 TR32 TR321 TR322 TR323 TR33 TR331 TR332 TR333 TR334	Ege	İzmir	İzmir
		Aydın	Aydın Denizli Muğla
		Manisa	Manisa Afyon Kütahya Uşak
TR4 TR41 TR411 TR412 TR413 TR42 TR421 TR422 TR423 TR424 TR425	Doğu Marmara	Bursa	Bursa Eskişehir Bilecik
		Kocaeli	Kocaeli Sakarya Düzce Bolu Yalova

Ek-1 İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (Düzeş 1, Düzeş 2, Düzeş 3) (devam)

KOD	DÜZEY1	DÜZEY2	DÜZEY3
TR5 TR51 TR510 TR52 TR521 TR522	Batı Anadolu	Ankara	Ankara
		Konya	Konya Karaman
TR6 TR61 TR611 TR612 TR613 TR62 TR621 TR622 TR63 TR631 TR632 TR633	Akdeniz	Antalya	Antalya Isparta Burdur
		Adana	Adana Mersin
		Hatay	Hatay Kahramanmaraş Osmaniye
TR7 TR71 TR711 TR712 TR713 TR714 TR715 TR72 TR721 TR722 TR723	Orta Anadolu	Kırıkkale	Kırıkkale Aksaray Niğde Nevşehir Kırşehir
		Kayseri	Kayseri Sivas Yozgat
TR8 TR81 TR811 TR812 TR813 TR82 TR821 TR822 TR823	Batı Karadeniz	Zonguldak	Zonguldak Karabük Bartın
		Kastamonu	Kastamonu Çankırı Sinop

Ek-1 İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (Düzeý 1, Düzeý 2, Düzeý 3) (devam)

KOD	DÜZEY1	DÜZEY2	DÜZEY3
TR83 TR831 TR832 TR833 TR834		Samsun	Samsun Tokat Çorum Amasya
TR9 TR90 TR901 TR902 TR903 TR904 TR905 TR906	Doğu Karadeniz	Trabzon	Trabzon Ordu Giresun Rize Artvin Gümüşhane
TRA TRA1 TRA11 TRA12 TRA13 TRA2 TRA21 TRA22 TRA23 TRA24	Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum	Erzurum Erzincan Bayburt
		Ağrı	Ağrı Kars İğdir Ardahan
TRB TRB1 TRB11 TRB12 TRB13 TRB14 TRB2 TRB21 TRB22 TRB23 TRB24	Ortadoğu Anadolu	Malatya	Malatya Elazığ Bingöl Tunceli
		Van	Van Muş Bitlis Hakkari
TRC TRC1 TRC11 TRC12 TRC13	Güneydoğu Anadolu	Gaziantep	Gaziantep Adıyaman Kilis

Ek-1 İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (Düzeý 1, Düzeý 2, Düzeý 3) (devam)

KOD	DÜZEY1	DÜZEY2	DÜZEY3
TRC2		Şanlıurfa	
TRC21			Şanlıurfa
TRC22			Diyarbakır
TRC3		Mardin	
TRC31			Mardin
TRC32			Batman
TRC33			Şırnak
TRC34			Siirt

Ek-2 Hane gelirlerinin, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (Düzyey 2) bazında gelire göre sıralı %20'lik dilimler ayırımında dağılımı

İBBS KODU	TOPLAM GELİR		1.%20	2.%20	3.%20	4.%20	5.%20	Gini
	(MİLYON TL)	%						
TR10	47 161 094 072	100.0	6,4	10,1	13,7	19,3	50,5	0,43
TR21	3 946 036 291	100.0	7,1	11,6	15,7	21,0	44,6	0,37
TR22	4 194 624 889	100.0	7,1	12,0	16,2	22,6	42,1	0,35
TR31	11 636 129 388	100.0	6,6	10,8	15,1	22,1	45,3	0,39
TR32	6 942 418 963	100.0	7,7	11,8	15,7	21,7	43,0	0,35
TR33	6 171 122 390	100.0	6,4	11,5	15,7	22,5	43,9	0,37
TR41	8 850 543 955	100.0	6,5	10,4	14,2	20,7	48,2	0,41
TR42	7 307 287 687	100.0	7,1	11,6	15,6	21,6	44,1	0,37
TR51	14 699 741 970	100.0	5,9	10,1	14,9	22,0	47,1	0,41
TR52	4 981 137 254	100.0	6,2	10,8	15,7	22,6	44,7	0,38
TR61	8 374 306 941	100.0	6,7	10,9	15,1	20,9	46,4	0,39
TR62	8 166 339 721	100.0	6,3	10,9	15,0	21,3	46,6	0,40
TR63	6 314 871 460	100.0	5,7	9,5	14,2	21,1	49,5	0,43
TR71	3 600 588 225	100.0	7,5	12,0	15,7	21,8	42,9	0,35
TR72	4 909 329 883	100.0	7,5	11,4	14,5	19,1	47,5	0,39
TR81	2 023 665 244	100.0	8,3	12,3	15,5	21,1	42,8	0,34
TR82	1 719 135 837	100.0	6,6	10,9	14,8	21,1	46,6	0,39
TR83	5 052 703 016	100.0	5,8	10,7	15,2	22,0	46,3	0,40
TR90	7 065 020 357	100.0	7,6	11,8	15,9	22,2	42,6	0,35
TRA1	2 292 377 811	100.0	5,7	11,0	15,7	22,1	45,4	0,39
TRA2	1 749 916 910	100.0	6,6	10,8	15,9	23,2	43,6	0,37
TRB1	3 295 605 220	100.0	7,5	12,3	16,5	23,4	40,3	0,33
TRB2	2 408 178 409	100.0	5,8	10,1	15,5	23,4	45,2	0,39
TRC1	3 009 221 381	100.0	7,9	12,9	17,2	22,9	39,1	0,31
TRC2	3 121 808 259	100.0	6,5	10,7	14,8	21,1	46,9	0,40
TRC3	1 311 498 220	100.0	7,9	12,2	15,3	19,9	44,7	0,36

KAYNAKLAR

- Adaman, F., Keyder, Ç., 2006, **Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma**, Avrupa Komisyonu Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Mahalli Topluluk Eylem Programı, İstanbul.
- Aktan, C.C., Vural, İ.Y., 2002, **Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri**, Yoksullukla Mücadele Stratejileri içinde, Editör Coşkun Can Aktan, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara.
- Aktan, C.C., Vural, İ.Y., 2002a, **Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Öneriler**, Yoksullukla Mücadele Stratejileri içinde, Editör Coşkun Can Aktan, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara.
- Alıcı, S., 2002, **Türkiye’de Yoksulluğun Sosyo Ekonomik Analizi**, Yoksullukla Mücadele Stratejileri içinde, Editör Coşkun Can Aktan, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara.
- Bardhan, P., 1996, **Efficiency, Equity and Poverty Allevation: Policy Issues in Less Developed Countries**, Economic Journal, 106, September, 1344-1356.
- Baysal, A., 2003, **Genel Beslenme**, Hacettepe Üniversitesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Hatipoğlu Yayınları, Ankara.
- Bhagwati, J.N., 1988, **Poverty and Public Policy**, World Development, 16, 5, 539-555.
- Blank, R.M. ve Card, D., 1993, **Poverty, Income Distribution, and Growth, Are They Still Connected?**, Brookings Papers on Economic Activity, 2, 285-339.
- Block, F., Manza, J., 1997, **Could We End Poverty In A Postindustrial Society? The Case For A Progressive Negative Income Tax**, Politics & Society, 25, 4, 473-512.
- Buğra, A., Keyder, Ç., 2007, **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buğra, A., Keyder, Ç., 2003, **Yeni Yoksulluk ve Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi**, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı için Hazırlanan Proje Raporu, Ankara.
- Chossudovsky, M., 1999, **Yoksulluğun Küreselleşmesi**, Çiviyazıları Yayınevi, İstanbul.
- Devlet İstatistik Enstitüsü, 2005, **2003Hanehalkı Bütçe Anketi Tam Veri Seti**.

- Devlet İstatistik Enstitüsü, 2004, **Gelir Dağılımı Sonuçları 2003 Haber Bülteni**, Ankara.
- Devlet İstatistik Enstitüsü, 2003, **Türkiye Özürlüler Araştırması 2002**, Ankara.
- Drakakis-Smith, D., 1996, **Third-World Cities-Sustainable Urban-Development, Population, Labor and Poverty**, Urban Studies, 33, 4-5, 673-679.
- Dumanlı, R., 1996, **Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları**, Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Erdoğan, G., 2002, **Türkiye'de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümü Üzerine Değerlendirmeler**, Yoksullukla Mücadele Stratejileri içinde, Editör Coşkun Can Aktan, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara.
- Erdoğan, G., 1996, **Türkiye'de Bölge Ayrımında Yoksulluk Sınırı Üzerine Bir Çalışma**, Devlet İstatistik Enstitüsü Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Friedman, M., Friedman, R., 1980, **Free To Choose: A Personal Statement**, New York: Harcourt Brace & Company.
- Handler, J.F., Babcock, A. S., 2006, **The Failure of Workfare: Another Reason for a Basic Income Guarantee**, Basic Income Studies, 1,1.
- Higgs, R., 1994, **Nineteen Neglected Consequences of Income Distribution**, The Freeman, Aralık.
- Islam, N., 1992a, **Poverty in South Asia, Approaches to its Alleviation**, Food Policy, April, 109-120.
- Islam, N., 1992, **Poverty Theory and Policy – A Study on Panama**, by G. S. Sihota, Revue Canadienne D Etudes Du Developpement-Canadian Journal of Development Studies, 13, 3, 443-451.
- Kabasakal, Ö., 1995, **Gelir Dağılımını Düzenleyen Bir Araç Olarak Negatif Gelir Vergisi**, Yeni Türkiye, 1995/6, 183-188.
- Kibritçioğlu, A., 1998, **İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri**, AÜ SBF Dergisi, 53, 1-4, 207-230.
- Lipton, M., 1997, **Defining and Measuring Poverty: Conceptual Issues**, Human Development Papers 1997, Human Development Report Office, UNDP, New York
- Oi, W.Y., 1997, **The Consequences of Minimum Wage Legislation**, Institute of Economic Affairs, June, 5-14.

- Öncel, T., 1982, **Gelirin Yeniden Dağılım Politikası Aracı Olarak Negatif Gelir Vergisi**, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 28. Seri, 1981-82, 1-14.
- Pissrides, C. A., 1991, **Macroeconomic Adjustment and Poverty in Selected Industrial Countries**, The World Bank Economic Review, 5, 2, 207-229.
- Rao, C.H.H., 1992, **Integrating Poverty Allevation Programmes with Development Strategies, Indian Experience**, Economic and Political Weekly, Nov., 2603-2608.
- Ravallion, M., 1998, **Poverty Lines in Theory and Practice**, LSMS Working Paper, 133, The World Bank, Washington, D.C.
- Rowntree, B.S., 1901, **Poverty: A Study of Town Life**, MacMillan, Londra
- Timmer, C. P., 1994, **Population, Poverty and Policies**, American Economic Review, 84, 2, 261-265.
- Tobin, J., Pechman, J.A., Mieszkowski, P.M., 1967, **Is a Negative Income Tax Principal?**, The Yale Law Journal, 77, 1, 419-445.
- Türkiye İstatistik Kurumu, 2006, **2004 Yoksulluk Çalışması**, Ankara.
- UNCTAD, 2004, **Trade and Development Report, 2004**, UNCTAD, Cenevre.
- Standing, G., 2007, **Temel Gelir: Küreselleşen Dünyada Yoksullukla Bir Mücadele Yöntemi**, Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru içinde, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şenses, F., 2003, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler**, İletişim Yayınları, İstanbul
- Vandenbosch, K., Callan, T., Estivill, J., Hausman, P., Jeandidier, B., Muffels, R., Yfantopoulos, J., 1993, **A Comparison of Poverty in Seven European Countries and Regions Using Subjective and Relative Measures**, Journal of Population Economics, 6, 3, 235-259.
- World Bank, 2004, **World Development Report, 2005: A Better Investment Climate for Everyone**, World Bank, Washington, DC.
- World Bank, 2005a, **Turkey Joint Poverty Assessment Report Volume I (Main Report)**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ile birlikte, World Bank, Washington, DC.

World Bank, 2005b, **Turkey Joint Poverty Assessment Report Volume II (Poverty Policy Recommendations)**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ile birlikte, World Bank, Washington, DC.

Yardımcı, Y., Uygur, S., Alıcı, S., Levent, H., Ekni, S., 2003, **Türkiye’de Hanehalkı Yoksulluk Profili ve Yoksulluk Kestirimine Yönelik Regresyon Modelleri**, Yoksulluk Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 3 Cilt, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul